

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Neža Martinšek

POMEN UPORABE FOTOGRAFIJ PRI DELU Z LJUDMI Z DEMENCO

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Neža Martinšek

POMEN UPORABE FOTOGRAFIJ PRI DELU Z LJUDMI Z DEMENCO

Diplomsko delo
Mentorica: doc. dr. Liljana Rihter

Ljubljana, 2020

Ko pridemo skupaj – začetek.

Ko ostajamo skupaj – razvoj.

Ko delamo skupaj – uspeh.

(Henry Ford)

Zahvala

Za vso pomoč in strokovno svetovanje pri pisanju diplomskega dela se zahvaljujem moji mentorici Doc. dr. Liljani Rihter.

Posebno zahvalo namenjam teti, ki me je spremljala in spodbujala skozi vsa leta šolanja, mojemu možu Andražu za vso podporo in Sari za vse lepe spomine na študentska leta.

PODATKI O DIPLOMSKEM DELU

Ime in priimek: Neža Martinšek

Naslov naloge: Pomen uporabe fotografij pri delu z ljudmi z demenco

Kraj: Ljubljana

Število strani: 77

Mentorica: Doc. dr. Liljana Rihter

Ključne besede: demenca, komunikacija z ljudmi z demenco, fotografije, slikovno gradivo, metode dela z ljudmi z demenco, institucije, socialno delo s starimi

Povzetek:

V teoretskem delu sem predstavila značilnosti bolezni demence, različne vrste demenc ter faze poteka bolezni. Naredila sem pregled modelov razumevanja demence skozi različna obdobja zgodovine. Posebno poglavje sem namenila socialnemu delu z ljudmi z demenco ter različnim vlogam socialnih delavk pri skrbi za ljudi z demenco. Predstavila sem potek dela z ljudmi z demenco v domovih za stare, kateri pristopi se uporabljajo in kakšni so predpisi za spremljanje ljudi z demenco za učinkovito celostno zdravljenje. Raziskovala sem, koliko se pri delu z ljudmi z demenco v domovih uporablja slikovno gradivo in fotografije, na kakšen način in kakšni so učinki uporabe pri ljudeh z demenco. Moja raziskava je bila kvalitativna, podatke sem zbirala z vnaprej pripravljenimi smernicami za intervju. V vzorec sem vključila sedem strokovnih delavcev, iz sedmih različnih domov po Sloveniji, ki delajo z ljudmi z demenco. Rezultati so pokazali, da strokovni delavci pri svojem delu veliko uporabljajo slikovno gradivo. Slikovna gradiva in fotografije so pomemben del aktivnosti, uporabljajo pa jih tudi za prostorsko in časovno orientacijo. Ponekod individualno s stanovalci pregledujejo osebne fotografije iz njihove preteklosti, pri čemer so zaznali veliko pozitivnih učinkov. Opažajo, da slikovna gradiva pomagajo pri priklicu osebnih spominov in spodbujajo uporabnike k interakcijam, s pripovedovanjem anekdot, ki se jih spomnijo ob pogledu na fotografijo. Raziskava je pokazala, da pregledovanje fotografij prinaša veliko pozitivnih učinkov za ljudi z demenco. Fotografije si strokovni delavci želijo uporabljati več, vendar priznavajo potrebe po izobraževanju v tej smeri, pogrešajo sodelovanje s svojci, imajo premalo časa za individualno delo zaradi pomanjkanja kadra. Potrebno bi bilo nameniti več finančnih sredstev za oddelke za demenco, da bi lahko pripravili bolj raznolik program in tudi organizirali aktivnosti ob popoldnevih, med vikendi in praznikih. Zaradi pozitivnih odzivov stanovalcev predlagam pogostejšo uporabo slikovnega gradiva pri aktivnostih in oblikovanje posameznikovega fotoalbuma. Predlagam več izobraževanj za zaposlene, da pridobijo znanje o novih pristopih. Če bi povečali število zaposlenih, bi imeli več časa za individualno delo in bi dosegali boljše rezultate pri zaviranju bolezni.

Title: The meaning of using photographs when working with people who suffer from dementia

Keywords: Dementia, communication with people with dementia, social work with older people, different methods with images, living in institution

Abstract: In the beginning I presented dementia as a disease, phases of its development and different models of understanding dementia through history. Field of social work in homes for the elderly requires specific approaches, so I described those and different roles of social workers at care for old people or people with dementia. My research was qualitative, I was gathering data with guidelines for interview. In my sample I included seven professional workers from seven different homes for the elderly in Slovenia, who take care of people with dementia and engage with them on daily basis. Results indicated, that professional workers were using image material when working with people with dementia quite often. Image materials and photographs are important part of many activities, they are using them also to help with spatial and time orientation. Professional workers noticed many positive effects, when looking individually at personal pictures from their past life with people with dementia. They are noticing, that image materials help with recalling memories and they encouraging users to communicate more, they spontaneously start narrate anecdotes, that they remembered, because of the photograph. Professional workers wish to use photographs more, but they need more education for using different methods. They miss cooperation with relatives of the residents and more time to work with people with dementia individually. More fundings should be allocated for dementia department in order to be able to prepare more diverse program and organize activities also in the afternoons, on weekends and holidays. Due to positive responses of the residents, I suggest more frequent use of pictures in the activities and creating a photoalbum for each individual resident. I suggest more education for employees to gain knowledge of new approaches. My suggestion to improve this field of work is to increase the number of employees, because with more hours of individual work, we would achieve slower development of disease.

Kazalo

1. TEORETSKI UVOD	1
1.1. DEFINICIJA DEMENCE, VRSTE IN FAZE DEMENCE	1
1.2. MODELI RAZUMEVANJA DEMENCE SKOZI ZGODOVINO	3
1.3. SPORAZUMEVANJE Z LJUDMI Z DEMENCO	4
1.4. SOCIALNO DELO Z LJUDMI Z DEMENCO	6
1.4.1. VLOGA SOCIALNIH DELAVK PRI SKRBI ZA LJUDI Z DEMENCO	6
1.4.2. POTEK DELA Z LJUDMI Z DEMENCO V DOMU ZA STARE LJUDI.....	9
1.5. FOTOGRAFIJE IN SLIKOVNA GRADIVA	11
1.5.1. NASTANEK FOTOGRAFIJE IN POMEN TISKANIH PRODUKTOV	11
1.5.2. ČUSTVEN POMEN FOTOGRAFIJ.....	12
1.6. METODE DELA S POMOČJO FOTOGRAFIJ IN SLIKOVNEGA GRADIVA Z LJUDMI Z DEMENCO	13
1.6.1. ORIENTACIJA V REALNOST	13
1.6.2. FOTOTERAPIJA	13
1.6.3. POMEN FOTOGRAFIJE KOT MEDIJA	15
1.6.4. BAZALNA STIMULACIJA.....	17
2. OPREDELITEV PROBLEMA	18
3. METODOLOGIJA	20
3.1. VRSTA RAZISKAVE	20
3.2. MERSKI INSTRUMENT	20
3.3. POPULACIJA IN VZORČENJE.....	20
3.4. ZBIRANJE PODATKOV.....	20
3.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV.....	21
4. REZULTATI	22
4.1. AKTIVNOSTI ZA LJUDI Z DEMENCO V DOMOVIH	22
4.2. DEJAVNOSTI ZA LJUDMI Z DEMENCO, PRI KATERIH SE UPORABLJA SLIKOVNO GRADIVO, RAZLOGI ZA UPORABO SLIKOVNEGA GRADIVA	23
4.3. POMEMBOST FOTOGRAFIJ PRETEKLIH DOGODKOV IZ ŽIVLJENJA ZA LJUDI Z DEMENCO.....	25
4.4. POTREBE STROKOVNIH DELAVCEV.....	26
5. RAZPRAVA	28
6. SKLEPI	32
7. PREDLOGI	35
8. UPORABLJENA LITERATURA	36
LITERATURA	36
VIRI	38
9. PRILOGE	39
9.1. SMERNICE ZA INTERVJU	39
9.2. TRANSKRIPCIJE INTERVJUJEV	40
9.3. ODPRTO KODIRANJE	51
9.4. OSNO KODIRANJE	66
9.5. ODNOSNO KODIRANJE.....	76

Kazalo tabel

Tabela 9.1.....	51
Tabela 9.2.....	53
Tabela 9.3.....	56
Tabela 9.4.....	58
Tabela 9.5.....	60
Tabela 9.6.....	61
Tabela 9.7.....	63

1. TEORETSKI UVOD

1.1. Definicija demence, vrste in faze demence

Beseda demenca izhaja iz latinščine. Sestavljena je iz predpone de-, ki pomeni nasprotnost, upadanje in mens, kar pomeni duha, razum. »Demenca« torej pomeni »upadanje duha oz. razuma« (Van Hülsen, 2010, str. 17).

Demenca spremeni človeka. Vendar ne tako, da bi se človek zjutraj zbudil in bil dementen. Začne se počasi. Zgodijo se prve pozabljivosti, štedilnik ostane prižgan, ključ nekje založen, rdeča nit v pogovoru se izgublja. So dnevi, ko se zdi vse po starem, kar naenkrat pa je vse drugače, začnejo se obtožbe, pojavi se časovna dezorientacija, ritem dneva in noči se spremeni. Kasneje se spremembe stopnjujejo, človek z demenco ne prepozna več znanih ljudi, preteklost lahko postane sedanjost (van Hülsen, 2010).

Najpogostejši simptomi oziroma prvi znaki, ki opozorijo na demenco, so: težave v pomnjenju, težave pri načrtovanju aktivnosti ali pri reševanju težav, pri opravljanju vsakodnevnih opravil, časovna in prostorska neorientiranost, težave pri razumevanju vizualnih podob in prostorskih razmerij, težave pri govorjenju in pisanju, pospravljanje stvari na nenavadna mesta in pozabljanje svojih zadnjih dejanj, zmanjšana ali slabša razsodnost, umik iz delovnih ali družabnih aktivnosti, spremembe v razpoloženju in osebnosti (Bilban, 2018). »Za ljudi z demenco je značilno, da doživljajo življenje z močnimi čustvi.« (Mali, Mešl in Rihter, 2011, str. 56)

Število oseb starih ljudi v naši družbi narašča, saj se pričakovana življenjska doba podaljšuje in posledično narašča tudi število ljudi z demenco. »Zato je demenca ne le človeški, temveč tudi velik zdravstveni in družbeni problem« (Kogoj, 2007, str. 15). Svetovno poročilo o Alzheimerjevi bolezni je leta 2015 poročalo o približno 10,5 milijonov oseb z demenco v Evropi. V Ameriki 9,4 milijonov, Afriki 4 milijone in Aziji 22,9 milijonov ljudi z demenco. Napovedi za prihodnost so zaskrbljujoče, saj naj bi se število oseb z demenco do leta 2030 povečalo na 13,4 milijonov, do leta 2050 pa na 18,7 milijonov. Po navedbah Evropske komisije je najpogostejša demenca v EU – Alzheimerjeva bolezen (približno 50–70 % primerov). Najbolj kritične so države z nizkim in srednjim življenjskim standardom, saj ima njihova družba še vedno nizko izobrazbo glede demence in nizko prepoznavanje zgodnjih diagnoz pri osebah z demenco. V večini primerov so osebe z demenco odvisne od družinskih članov, prijateljev,

ki zanje skrbijo in za oskrbo niso plačani. Neizobraženost o demenci, nezadosten in nedosleden zdravstveni sistem, premalo pomoči namenjene samim svojcem in skrbnikom ljudi z demenco, bodo verjetno privedli do še večjega števila oseb z demenco. Saj oseba z demenco ne bo diagnosticirana in obravnavana v zgodnjih fazah razvoja bolezni, kar bi bil prvi korak k uspešnemu zdravljenju in možni zaustavitvi napredka demence (Edemenca, 2019).

Kakšne pa so številke obolelih z demenco pri nas? Slovenija je majhna evropska država z nekaj več kot dvema milijonoma prebivalcev. Po trenutnih podatkih je v Sloveniji okoli 32.000 ljudi, ki trpijo za demenco, številka pa naj bi se podvojila do leta 2035. Eden od razlogov, da se bo število še povečevalo, ki sem ga že omenila, je dejstvo, da je odstotek starejših prebivalcev vsako leto višji. Delež ljudi, starejših od 65 let je v Sloveniji 18,4 %. Študija predvideva, da je v Sloveniji še vedno ugotovljenih in diagnosticiranih le 50 % starejših oseb, ki imajo demenco. Statistični podatki kažejo, da je v skupini ljudi, ki imajo diagnosticirano demenco, starih od 30 let in vse do 95 let, večji odstotek žensk in sicer, kar 70 %, moških pa 30 % (Edemenca, 2019).

»Približno polovica do dve tretjini oseb z demenco ima Alzheimerjevo bolezen. Gre za primarno degenerativno bolezen, ki navadno traja 8 – 10 let. Značilno za Alzheimerjevo bolezen je, da se začne z motnjami spomina, napreduje razmeroma počasi, zlasti pri poznem začetku, remisij ni, so pa možno krajša ali daljša obdobja, ko se proces upočasni ali celo ustavi« (Kogoj 2007, str. 19).

Demenca z Lewyjevim telesci je druga najpogostejša oblika demence. Je kombinacija Alzheimerjeve in Parkinsonove bolezni. Bolezen se začne bodisi z znaki podobnimi Alzheimerjevi bolezni – spominske motnje, težave s prostorsko predstavljivostjo, govorom in drugimi spoznavnimi sposobnostmi ali Parkinsonovo boleznijo – tresenje, upočasnenost gibov in mišljenja, manj izrazita obrazna mimika. Prevladujejo motnje pozornosti ter izvršilnih vidnoprstorskih funkcij. Motnje spomina v začetnem stadiju bolezni niso nujno prisotne. Zanj je značilno izrazito nihanje pozornosti in budnosti. Diagnozo podpirajo tudi ponavljajoči se padci, nejasne kratkotrajne izgube zavesti, halucinacije, blodnje, prividi, motnje spanja (Bilban, 2018).

Poznamo tudi vaskularno demenco, ki je posledica manjših infarktov možganov (Kogoj, 2007, str. 19). Ena sama možganska kap običajno ne povzroči demence. Ta se razvije po številnih zaporednih kapeh v področju malih do srednje velikih možganskih žil. Zanj je značilen nagel

začetek, s stopničastim upadom sposobnosti, ki pogosto niso prizadete vse v enaki meri. Najpogosteje se prične med 60. in 70. letom starosti in predstavlja 15 % vseh primerov demenc. Kadar so kapi manjše, je lahko začetek dokaj neopazen, potek pa bolj ali manj enakomeren. Bolezen lahko spremljajo glavoboli, vrtoglavica, osebnostne spremembe, žariščni nevrološki znaki, paraliza, dizartrija, disfagija. Pogoste so kombinirane oblike Alzheimerjeve demence in vaskularne demence (Bilban, 2018).

Frontotemporalne demence predstavljajo od 5 do 7 % vseh demenc. Vzrok je atrofija oziroma propadanje čelnega in senčnega režnja možganov. Bilban (2018) navaja tudi naslednje opazne spremembe pri tem tipu demence: nasilno vedenje, kraja, apatija, izguba empatije z zmanjšanjem odgovora na potrebe in čustva drugih ljudi, zmanjšanje interesa za družbo, pomanjkanje skrbi za druge, ponavljajoči se gibi – drgnjenje rok, ploskanje, prepevanje iste pesmi, branje določene knjige znova in znova, nakupovanje in zbiranje največkrat nekoristnih stvari, govorne motnje, spremembe prehranjevanja – jedo zgolj določeno vrsto hrane ali uživanje neužitnih predmetov, prenajedanje, prekomerno kajenje, oškodovanost izvršilnih sposobnosti z razmeroma ohranjenim spominom in vidno-prostorskimi sposobnostmi. Motnje spomina so sicer tudi prisotne, vendar so zaradi ostalih motenj manj opazne. Zanemarjanje osebne higiene ter zunanjega izgleda je včasih celo eden prvih znakov bolezni.

Demenca je bolezen, ki napreduje postopoma. Poznamo tri različne stopnje oziroma stadije demence. Prva stopnja se imenuje začetni stadij ali lahka demenca. Bolezen je še v ozadju, prihaja pa do pozabljivosti, zalaganja predmetov, težav pri prepoznavanju prostora in predmetov. Čeprav se pojavi v tej fazi bistveno ne razlikujejo od normalnega procesa staranja, pa družina in prijatelji vendarle opažajo, da se z njihovim svojcem oziroma znancem nekaj dogaja. Druga stopnja, srednje huda demenca ali drugi stadij, vključuje zmerne spremembe. Gre za borbo, saj se oseba zaveda, da ima spoznavne probleme, da njen um ni več najboljši, ter si skuša pomagati z zapisovanjem podatkov na listke, pazi na svoje vedenje, istočasno pa doživlja frustracije in strese. Tretji stadij ali huda demenca pa je zadnja stopnja demence, v kateri je oseba z demenco največkrat v vegetativnem stanju (Pečjak, 2007, str. 178).

1.2. Modeli razumevanja demence skozi zgodovino

Milošević Arnold (2007, str. 27) opisuje, da se je do druge polovice 20. stoletja z demenco ukvarjala večinoma medicina in takrat so demenco videli kot bolezensko stanje, za katerega je

značilna organska poškodovanost možganov. V času klasičnega medicinskega modela je takšno razumevanje demence povzročilo nastanek negativnega družbenega stereotipa, ljudi z demenco pa so potisnili na družbeni rob.

Pri socialnem modelu se upošteva, da je vedenje osebe z demenco odvisno od njene preteklosti, splošnega zdravstvenega stanja in od številnih dejavnikov v njenem življenjskem okolju. Zlasti so pomembni odnosi svojcev in oskrbovalcev do teh oseb. Socialni model ni usmerjen le na samo osebo, ampak tudi na njeno socialno okolje in interakcije med njima. To pomeni, da po tem modelu pokušamo aktivirati vse tiste vire, ki podpirajo osebo z demenco in ji pomagajo, da čim dlje ohrani svojo samostojnost (Milošević Arnold, 2007, str. 28).

Državlanski model opozarja na enakopravnost ljudi z demenco z drugimi in na nujnost upoštevanja vseh človekovih pravic pri delu z njimi. Ta model zagovarja socialnokonstruktivistično stališče, po katerem so ljudje z določeno izkušnjo edini eksperti za to področje, in to velja tudi za osebe z demenco. Tisti, ki delamo ali živimo z njimi, moramo razviti svoje sposobnosti za komuniciranje z njimi (Bryden, 2005 v Milošević Arnold 2007, str. 28).

Holistični ali celostni model je razvil socialni psiholog Tom Kitwood. Bistvo njegovega pristopa je v delu, ki je ostredotočeno na osebo z demenco. Problemov v zvezi z demenco Kitwood (1997) ne pripisuje osebi z demenco, ampak moteni interakciji in komunikaciji med njo in drugimi ljudmi. Do nesporazumov in motenj v odnosu in delu z ljudmi z demenco pride zaradi njihovega občasnega nenavadnega in izzivalnega vedenja, ki ga okolica ne razume in nanj reagira odklonilno. Izkušnje kažejo, da se vedenje osebe z demenco bistveno ublaži v okolju, ki jo sprejema in ji daje dovolj podpore. Bistvo uspešne podpore je empatičen odnos, sposobnost oskrbovalca, da se vživi v osebo, in njegova toleranca. V odnosu do oseb z demenco in pri ravnanju z njimi ne sme biti nikakršne dominantnosti. Delo mora biti usmerjeno na človeka z demenco in organizirano tako, da se maksimalno prilagaja njegovim željam in interesom (Kitwood, 1997, str. 61-64).

1.3. Sporazumevanje z ljudmi z demenco

Dolgo časa je veljalo prepričanje, da je z ljudmi z demenco težje komunicirati. Danes vemo, da potrebujejo pri sporazumevanju več časa, da uporabljajo manjše število besed, da pogosto besede opisujejo, jih uporabljajo v nenavadnem zaporedju, skratka, da njihov način besednega

sporazumevanja temelji na drugačnih zakonitostih kot naš. Namesto posamezne besede, ki označuje predmet, uporabljajo opis predmeta ali njegovo uporabnost. Včasih besede, ki so jih pozabili, nadomeščajo z novimi, te pa niso nujno smiselno povezane z manjkajočimi, zato govorico oseb z demenco težje razumemo (Mali, Mešl in Rihter, 2011).

»Le ljudje z izkušnjo demence lahko pokažejo, kako vzpostavljati stik z njimi, kako pristopiti do njih, kaj potrebujejo, si želijo in kakšne potrebe imajo« (Mali, Mešl in Rihter, 2011, str. 56).

Christine Bryden (2005) nam v svoji knjigi natančno opiše svojo lastno izkušnjo z boleznijo, in poda nekaj konkretnih napotkov za lažje sporazumevanje z ljudmi z demenco. Svetuje nam, da se sogovornikom lahko poskusimo povezati tako, da se odzovemo na njegov nasmeh in dotik. Pravi, da ji veliko pomeni empatija. Zelo pomembno je, da še naprej obiskujemo sorodnike ali znance z demenco, tudi če ne vemo, kako bo z njimi potekal pogovor, ker bolj kot naše besede, potrebujejo našo navzočnost in oporo, da nam lahko zaupajo svoje občutke. Pravi, da je besedno sporazumevanje zanjo zelo stresno. Če se takoj ne spomni pomena besede ali dveh v povedi, ni zmožna razumeti celotnega sporočila in zaradi manjkajočih besed, poved nima smisla. Dogaja se ji tudi, da dobro sliši sogovornikovo poved, a slišane ne zmore pomensko razumeti, zato sogovornika nekajkrat vpraša, kaj je povedal. To nam poda odgovor na vprašanje, zakaj nas ljudje z demenco vedno znova sprašujejo enaka vprašanja. Z našim večkratnim ponavljanjem odgovora poskušajo razumeti, kaj jim želimo sporočiti, zato poskusimo uporabljati čimbolj enostavne povedi oziroma ubesedimo tako, nas bodo lažje razumeli. Bryden (2005) nam predaja pomembno sporočilo, da ljudje z demenco vedo, kaj hočejo, le povedati nam ne znajo z besedami in na način, ki bi bil nam razumljiv.

Pomembno je, da jih upoštevamo kot enakovredne sogovornike, kombiniramo besedno sporočanje s kretnjami in obrazno mimiko, predvsem pa to, da smo prilagodljivi in iznajdljivi. Ljudem z demenco več kot besede pomenijo občutki, ki jih doživljajo v stiku z nami. Poskušamo ustvariti takšno ozračje, da se človek z demenco počuti sprejetega, občuti varnost in je v središču odnosa sporazumevanja. Socialni delavec in človek z demenco se lahko pogovarjata vsak s svojimi besedami, na svojevrsten način, pomembno je, da sta v stiku, saj se tako spoznavata. Oseba z demenco si verjetno ne bo zapomnila vašega imena, vaše poklicne vloge ali namena vašega obiska, zapomnila pa si bo čustva, ki jih je doživljala ob pogovoru z vami. Prijetna čustva bodo zagotovilo za vaše nadaljnje delo z osebo z demenco (Mali, Mešl in Rihter, 2011).

Učinkovit je tudi iznajdljiv in ustvarjalen pristop do ljudi z demenco. V odnosu z ljudmi z demenco so na preizkušnji številne naše sposobnosti, predvsem pa spontanost, sproščenost in neobremenjenost z življenjskimi tokovi. Sporazumevanje z osebo z demenco je umetnost, v kateri vsakič znova, odkrivamo, raziskujemo in preverjamo, kako se sporazumevati. Ni splošno veljavnih pravil, priročnikov in navodil, četudi obstaja precej strokovnih in znanstvenih priporočil. Brez preizkušanja in testiranja, kaj posameznemu uporabniku z demenco ustreza, in kaj ne, nam sporazumevanje ne bo uspelo. Nekateri osebe z demenco nam sporočajo svoja čustva in misli tako, da pojejo. Nekaterim pomagajo različni pripomočki, denimo slike, bodisi iz družinskega albuma, bodisi naključno izbrane in dostopne (Mali, Mešl in Rihter, 2011).

1.4. Socialno delo z ljudmi z demenco

1.4.1. Vloga socialnih delavk pri skrbi za ljudi z demenco

Demenca je huda bolezen, saj njene posledice prizadanejo celotno osebnost in zmožnost za socialno funkcioniranje, pa tudi posameznikovo primarno socialno mrežo, na katere pade oskrba. Prav zaradi tega je demenca tudi izziv za socialno delo, saj je veliko neposrednega dela z osebami z demenco kakor tudi dela z njihovimi podpornimi mrežami, ki so pri skrbi za ljudi z demenco ključnega pomena. Ena od hitro opaznih in hudih posledic demence je izguba socialnih stikov, saj oseba težko sledi pogovoru v družbi, zato se začne izogibati prijateljskih srečanj ter se začne zapirati vase. Temu sledi izključitev iz okolja in izguba podporne mreže, ki pa se s staranjem že tako ali tako krči. Pogosto sočasno pride tudi do socialne izključenosti pri svojcih, ki skrbijo za osebe z demenco, saj skrb za njih zahteva veliko časa na račun žrtovanja lastnega družabnega življenja. Pomembno poslanstvo socialnega dela je preprečevanje socialne izključenosti iz vseh vrst diskriminacije posameznikov in družbenih skupin. Prav ta socialna izključenost oseb z demenco in njihovih svojcev je najpomembnejši razlog, zaradi katerega mora socialno delo na tem področju prevzeti aktivnejšo vlogo (Mali in Milošević Arnold, 2007, str. 23).

»Naraščanje števila oseb z demenco torej nalaga socialnemu delu nove naloge in tudi zahteve, da stroka razvije ustrezna znanja za potrebne ukrepe in najde nove možnosti pri skrbi za ljudi z demenco, zlasti v skupnosti, in podpora njihovim svojcem (Mali in Milošević Arnold, 2007, str. 23)«. Naša naloga je ozaveščanje, da postavimo v središče pozornosti človeka, ne njegovo

bolezen, ker potrebuje veliko spodbud in razumevanja okolice, za samostojno življenje v skupnosti ali instituciji. Poleg krepitev moči oseb z demenco, se moramo usmeriti tudi v krepitev moči svojcev, ki zanje skrbijo in se srečujejo z različnimi dilemami. (Mali, Mešl in Rihter, 2011)

Človek z demenco je za nas pomemben partner v procesu soustvarjanja. Edino sam ve, kaj se z njim dogaja, kako se počuti in kaj potrebuje. Z njim gradimo partnerski odnos, ko bomo zanj zagotovili varno okolje, nam bo oseba z demenco šele lahko zaupala. Pomembno je, da proces prilagodimo za vsakega posebej in ne prehitevamo korakov. Že sam partnerski odnos pomembno okrepi njegovo moč in mu da občutek, da še ohranja nekaj kontrole nad svojim življenjem. Vsi strokovnjaki, ki neposredno delajo z osebami z demenco, morajo postati zagovorniki pravic in interesov posameznikov in jim pomagati, da si pridobijo ali ohranijo ustrezno mesto v skupnosti (Mali in Milošević Arnold, 2007, str. 30).

Ker je delovanje na področju socialnega dela zelo raznoliko in se pogosto prepleta tudi z drugimi strokami, lahko posredno in neposredno veliko pripomoremo k boljšemu razumevanju oseb z demenco in izboljšanju njihovega položaja v ožjem in širšem družbenem okolju. Prav tako pa se moramo zavedati možnosti, ki nam jih dajejo naše različne profesionalne vloge za delovanje, in po potrebi razviti tudi nove (Mali in Milošević Arnold, 2007, str. 24). Socialni delavci se pogosto znajdejo v različnih vlogah hkrati, v nadaljevanju pa bodo opisane profesionalne vloge, katere prevzemajo predvsem pri skrbi za ljudi z demenco.

Pri delu s starimi ljudmi socialni delavec opravlja vlogo *nosilca primera oz. koordinatorja* programov in storitev, ki jih potrebuje uporabnik. Pri tem gre za posredovanje med uporabnikom in njegovim okoljem, ko strokovnjak poveže in vključi vse ustrezne vire pomoči, kar je za osebe z demenco izredno pomembno, saj pogosto potrebujejo več različnih oblik pomoči (Mali in Milošević Arnold, 2007).

Podobna je tudi vloga *načrtovalca skrbi*, pri kateri socialni delavec zagotavlja potrebne storitve za oskrbovanje uporabnika in usklajuje delo različnih izvajalcev. Ta vloga omogoči več osebnega stika z uporabnikom in je zato primernejša za delo z osebami z demenco od prejšnje, ker nosilec primera včasih sploh nima osebnega stika z uporabnikom (Mali in Milošević Arnold, 2007).

Vloga socialnega delavca kot *učitelja* je na področju demence zelo pomembna, saj je potrebno širiti znanje o demenci, kateri so prvi znaki, kako jo prepoznati, o samem poteku bolezni in kako kakovostno skrbeti za osebo, ki zboli z demenco in ji pomagati pri ohranjanju zmožnosti in nudenju ustrezne opore (Mali in Milošević Arnold, 2007).

Socialni delavec se lahko znajde tudi v vlogi *posrednika*, ko povezuje posameznike in skupine, ki potrebujejo pomoč (in je ne znajo najti), z obstoječimi službami, ki razpolagajo s potrebnimi viri pomoči, in jih tudi zastopa v procesu pridobivanja pomoči. Stari ljudje pogosto potrebujejo koga, da jim pomaga pri izbiri najprimernejše storitve, saj sami včasih oklevajo in ne uveljavljajo niti pravic, ki jim pripadajo (Mali in Milošević Arnold, 2007).

»Najpogosteje je socialna delavka v vlogi zagovornice, ko gre za konflikte med sorodniki in stanovalci, med zaposlenimi in stanovalci, med različnimi institucijami in stanovalci, tudi ko gre za usklajevanje potreb stanovalcev in zahtev institucije« (Mali, Flaker, Urek in Rafaelič, 2018, str. 51). Pogosto zagovorništvo socialne delavke opredeljuje kot nevhvaležno vlogo, saj lahko pride do navzkrižja interesov, ko zagovarjajo stališče ali želje uporabnikov, ki niso v skladu s pravili institucije, kar lahko vodi do konfliktov z vodstvom doma ali drugimi sodelavci (Mali, Flaker, Urek in Rafaelič, 2018). Pri vlogi zagovornika gre za zbiranje podatkov o potrebah uporabnika ali skupine uporabnikov, za pogajanje z ustreznimi službami, pa tudi za poskuse vpliva na odločitve institucij glede njihove politke na posameznem področju. Zagovornik ljudi z demenco se mora zavzemati za organizacijo ustreznih storitev za te ljudi in njihove svojce na lokalni ravni in tudi ustreznih oblik strokovne obravnave v institucijah. Prav tako pa je dolžan pomagati pri odkrivanju specifičnih primerov diskriminacije in predsodkov do oseb z demenco in se z vsemi sredstvi bojevati proti takim pojavom (Mali in Milošević Arnold, 2007).

Cilj delovanja socialnega delavca, ko je v vlogi *aktivista*, je sprememba celotne politke institucij do pomembnih družbenih vprašanj, kot so, recimo, prikrajšanost in neenakopravnost posameznih družbenih skupin, pojavi rasizma in diskriminacije in odnos večinske skupine prebivalstva do manjšine. Kot aktivist socialni delavec nastopa takrat, kadar poskuša doseči potrebne spremembe na globalni ravni. Glede na to, da v Sloveniji še danes nimamo na voljo ustreznih programov za osebe z demenco in se tudi potrebe po njih ne zavedamo dovolj, bo nedvomno potreben aktivizem, da bi se na tem področju kaj premaknilo na bolje (Mali in Milošević Arnold, 2007).

Socialni delavec v vlogi *pogajalca ali mediatorja* pomaga pri interpretaciji uporabnikovih potreb drugim strokovnjakom ali institucijam, posreduje pri reševanju konfliktov med uporabnikovim sistemom in sistemi drugih posameznikov, skupin ali organizacij. Pogajalec omogoči nevtralni prostor, v katerem lahko usklajujejo nasprotujoča si stališča in iščejo zadovoljive rešitve za vse udeležence (Mali in Milošević Arnold, 2007).

Nazadnje pa se socialni delavci znajdejo tudi v vlogi *svetovalca*. Tukaj gre za usmerjanje posameznikov, družin, skupin in skupnosti s pomočjo nasvetov, prikazovanja alternativnih možnosti, za podporo pri zastavljanju ciljev in posredovanje potrebnih informacij. Pri primerih, ko človek zboli z demenco, pa potrebujejo strokovno pomoč v smislu svetovanja in podpore predvsem svojci, ki so se znašli v vlogi oskrbovalcev (Mali in Milošević Arnold, 2007).

1.4.2. Potek dela z ljudmi z demenco v domu za stare ljudi

Na področju oskrbe starih ljudi v Sloveniji prevladujejo storitve institucionalnega varstva, veliko manj je storitev v skupnosti. Domovi za starejše so v storitvah za starejše tudi najbolj prilagojeni potrebam oseb z demenco. Skupno število javnih in zasebnih ustanov, ki opravljajo socialnovarstvene storitve, je 118 (matične in dislocirane enote) (Skupnost socialnih zavodov, 2020).

V domovih za stare pri delu z ljudmi z demenco, uporabljajo metode, ki imajo vse značilnosti psihosocialnega modela. Pomembne značilnosti tega modela so, da vsi strokovni delavci pri delu z ljudmi z demenco najprej nastopajo kot ljudje in na prvo mesto postavljajo psihološke in socialne potrebe ljudi, ob vsem tem pa nikakor ne smejo pozabiti na ostale potrebe. Tako kot za osebe z demenco enako velja za vse stare ljudi, da jim je treba zagotoviti programe, ki jim bodo omogočali kakovostno življenje. Ne moremo in ne smemo posploševati in določati ali je zanje primernejše institucionalno varstvo ali življenje doma in pomoč v okviru skupnosti. Obe področji še imata veliko prostora za razvoj in potrebno je nadgrajevati oba. Oseba z demenco oziroma njeni svojci morajo imeti pravico in možnost izbire, da se odločijo za obliko, ki je zanje in za njih v dani situaciji najustreznejša. V primeru, ko izberejo institucionalno varstvo, je potrebno spremljati, kaj se dogaja z osebo z demenco v domu pred njegovim prihodom in po njem. Le če bodo storjeni vsi potrebni koraki na ustrezen način, lahko pričakujemo, da bo prehod za starega človeka z demenco manj težaven. V domu se oblikuje osebni tim kot projektna skupina za posameznega stanovalca. V tim so vključeni vsi delavci, ki so povezani z oskrbo konkretnega stanovalca z demenco in spremljajo njegovo življenje v domu oz. se zanj

zanimajo, to so lahko tudi delavci drugih institucij, prostovoljci in zagovornik. Pomembni člani osebne tima so izbrana ključna delavka, socialna delavka, delovna terapevtka, zdravnica, psihiatrinja, medicinska sestra, negovalka, bolničarka, gospodinja. Osebni strokovni tim skrbi, da stanovalce namesto univerzalnih paketov storitev dobi čim bolj personalizirane storitve, ki izhajajo iz sprejetega individualnega programa. Tako bi stanovalci plačali le tiste storitve, ki jih dejansko potrebuje in mu koristijo. Individualizirane storitve omogočajo izbiro, tim pa poskrbi, da se ta izbira tudi upošteva, saj sam stanovalci za to nimajo dovolj moči (Milošević Arnold, 2006, str. 123).

Pravilnik o postopkih pri uveljavljanju pravice do institucionalnega varstva v 24. členu določa, da je potrebno v 30 dneh po sprejetju osebe v zavod, izdelati individualni načrt obravnave uporabnika. Navedene morajo biti storitve, ki so ustrezne za uporabnika, nato pa je potrebno spremljati, če sklenjen dogovor ustreza uporabnikovim potrebam in v primeru, če se potrebe spremenijo, skleniti aneks k dogovoru (Pravno informacijski sistem, 2004). Ta rok je absolutno prekratek za vse stanovalce, še posebej pa za osebe z demenco, saj za vsako odločitev potrebujejo bistveno več časa. Zato je smiselno, da se v prvem mesecu pripravi le začasen osebni program, za izdelavo pravega pa si morajo vsi vpleteni vzeti več časa (Milošević Arnold, 2006, str. 124).

Dom mora za stanovalce z demenco glede na stopnjo njihove bolezni organizirati različne programe. Stanovalci s prvo stopnjo demence potrebujejo:

- čim bolj spodbudno domsko okolje in možnosti za vključevanje v dejavnosti po svoji izbiri,
- zagotovljeno redno osebno spremljanje ključnega delavca,
- redno spremljanje psihiatra in drugih članov osebne tima (vsake tri mesece pregled doseženega in prilagajanje ciljev iz osebne načrta),
- vzdrževanje stikov s svojci in drugimi pomembnimi ljudmi iz domačega okolja,
- kratke organizirane dnevne programe vaj za krepitev spomina v skupini in druge podobne dejavnosti, v katere se stanovalci vključujejo po želji (Milošević Arnold, 2006, str. 124).

Stanovalci s srednjo stopnjo demence potrebujejo:

- osebno spremljanje ključnega delavca,

- redno spremljanje psihiatra in drugih članov osebne tima,
- ohranjanje stikov s svojci in drugimi pomembnimi ljudmi iz domačega okolja,
- poseben celodnevni program, ki poteka v smislu pol-segregiranega modela v skupinah do 12 stanovalcev. Delo mora biti organizirano čimbolj fleksibilno in stanovalcem omogočiti izbiro med različnimi dejavnostmi, poudarek pa bi moral biti tudi na osebnem delu s posameznikom.
- Poleg organiziranih dejavnosti, kot so vaje spomina in druge vrste učenja, bi morale biti na dnevnem redu stanovalcev z demenco tudi nekaj prostega časa, ki ga lahko posameznik preživi po svoji volji (Milošević Arnold, 2006, str. 125).

Na področju dela z ljudmi z začetno in srednjo stopnjo demence je potrebno še razvijati in dodajati dejavnosti, ki bodo vzpodbujale njihovo kognitivno delovanje. Nekaj pristopov in metod, ki jih poznamo: skrb za osebno higieno in izgled, ohranjanje samostojnosti, trening spomina in reminiscence, orientacija, validacija, delo z življenjsko zgodbo in druge. Za uporabo teh tehnik so najprimernejši strokovnjaki iz naslednjih področji: socialno delo, psihologija in delovna terapija, seveda pa se je lahko naučijo tudi delavci z zdravstveno izobrazbo (Milošević Arnold, 2006, str. 125).

Stanovalci z zadnjim stadijem demence potrebujejo enako, kot je bilo naštetu pri prvih dveh stadijih, z dodatkom namestitve na negovalnem oddelku za nepomične, za še gibalno zmožne pa namestitev in pomoč ter podporo v strokovno vodenem segregiranem oddelku. Poskrbeti moramo tudi za ustrezno pravno zaščito interesov in koristi stanovalcev (Flaker idr., 2004).

1.5. Fotografije in slikovna gradiva

1.5.1. Nastanek fotografije in pomen tiskanih produktov

Izum fotografije leta 1839 in njen razvoj v letih, ki so sledila, je prinesel revolucijo v načinu upodabljanja ljudi. Ta privilegij je bil sprva dostopen le peščici bogatih posameznikov, s hitrim razvojem kamer pa se fotografija približala tudi vsem ostalim in tako v nekaj letih omogočila večini ljudi, da so svojo osebno zgodovino shranili v vizualni obliki. Poleg osebne upodabljanja ljudi je fotografija postala tudi nepogrešljiv del časopisov, knjig, revij, okrožnic in oglasov in tako je na začetku 20. stoletja postal kulturni vpliv fotografije tako močan, vseobsegajoč in samoumeven, da je postal skoraj neviden (Krauss, 1983).

Naša kultura postaja vedno bolj vizualna. Vsakodnevno smo obdani s fotografijami na televiziji, oglasnih tablah, v revijah, internetnih oglasih. Craig (2009) odkriva nove dokaze, ki podpirajo uporabo fotografij in fotografiranja v kontekstu raziskovanja sebe, komunikacije, kreativnega izražanja in osebnega razvoja. Morda je odraz fleksibilnosti tega medija, da potekajo raziskave o uporabi slikovnega gradiva, na področju zdravja, socialne oskrbe in umetnosti, in vključuje delo z ljudmi skozi vsa obdobja v življenju, od posameznikov, ki potrebujejo oporo pri duševnem zdravju do ljudi z demenco. Pomen fotografije ni točno določen, ampak je lahko za vsakega drugačen. Pomen oblikujejo izkušnje, strahovi, vrednote, skratka perspektiva posameznika, ki si fotografijo ogleda. Tukaj najdemo pravo moč fotografij kot orodja za osebno raziskovanje (Craig, 2009).

1.5.2. Čustven pomen fotografij

Berman Linda (1993) je zapisala, da si vsi želimo svoje spomine ohraniti za večno, saj ko držimo fotografije v rokah imamo občutek, da imamo nekaj pod nadzorom in je prav res resnično.

Craig (2009) trdi, da s fotografijo, na določenem nivoju začutimo povezavo, ta pa je lahko fizična, psihična ali emocionalna. S fotografijami, ki jih posnamemo in izobesimo, da krasijo stene naših domov, postavimo na mizo v službi, nosimo v denarnici in jih imamo shranjene na telefonu, ustvarjamo tudi vizualni dialog. Te fotografije predstavljajo pomembno sporočilo o naših vrednotah, identiteti, o stvareh, ki jih želimo deliti z drugimi, o tem kdo smo in kako se želimo pokazati širši publiki. Naše fotografije so dragocene, tvorijo povezavo med preteklostjo in sedanostjo, so otipljiv dokaz našega obstoja.

Fotografije lahko poleg pozitivnih sprožijo tudi negativne občutke. Resnična nevarnost se pojavi, ko se do vseh ljudi pristopa s predpostavko, da bodo vsi enako odreagirali na določeno serijo fotografij. Fotografije imajo vedno potencial priklica spominov, ki nosijo negativne asociacije in zato moramo pri teh metodah res pristopati s spoštovanjem do posameznika in njegovih spominov in biti pripravljeni na različne reakcije (Craig, 2009).

1.6. Metode dela s pomočjo fotografij in slikovnega gradiva z ljudmi z demenco

1.6.1. Orientacija v realnost

Ena od metod, pri kateri se uporabljajo slikovna gradiva, je orientacija v realnost. Cilji te metode so izboljšanje orientacije in spomina, ohranjanje osebne identitete, spodbujanje komuniciranja ter podpora socialni interakciji. Veliko se poudarja, da naj bo skrb za varnost osebe z demenco vedno v ospredju, zato mora biti oskrbovalec vseskozi na preži, da vnaprej prepreči morebitna tveganja in nezgode (Lukič-Zlobec, Krivec in Flajšman, 2015). Celodnevna prisotnost ob osebi z demenco je osnova takega načina dela. To je pristop, pri katerem osebje po možnosti ob vsaki interakciji posreduje informacije, ki stanovalca orientirajo časovno, prostorsko in osebno. Okolje na oddelku mora biti opremljeno z znaki in napisi, da s takim strukturiranjem stanovalcu pomaga pri orientaciji in mu pokažejo, kje se nahaja. Brez motiviranega sodelovanja celotnega negovalnega osebja metoda orientacije v realnost ni učinkovita (Van Hülsen, 2010).

1.6.2. Fototerapija

Glede na večplastno naravo fotografije se zdi povsem smiselno, da se izkoristi potencial ustvarjanja procesa fotografije v terapevtske namene. Uporaba fotografije kot medija opore ljudem pri osebnem razvoju ni nova. Kot začetnika celostnega pristopa, imenovanega fototerapija, ki se je razvil v Kanadi in Ameriki, sta znana Weiser in Krauss, osnovan pa je na svetovanju in psihoterapiji. Pri tem pristopu se uporablja fotografija kot sredstvo za obisk in vračanje v preteklost, zatekanje v podzavest in navezovanje povezav s podzavestnimi in globoko zakopanimi spomini, mislimi in občutki, ki jih s samo verbalnim raziskovanjem ni možno odkriti (Weiser, 1999, str. 14).

Fototerapija je primerna za uporabnike vseh starosti. Umetnostna oziroma ekspresivna terapija si je prepoznavnost in veljavo pridobila v letih 1930 do 1940, potem ko so psihoterapevti in umetniki spoznali, da je samoizražanje skozi neverbalne metode, kot so slikanje, glasbeno izražanje in gibanje, pri ljudeh z zelo različnimi duševnimi boleznimi zelo učinkovito (Peljhan, 2015).

Največji potencial fototerapije leži v zmožnosti uporabe osebnih in družinskih fotografij, ki predstavljajo posameznika in njegovo družino ob različnih dogodkih oziroma dejavnostih skozi čas. Te biografske fotografije so pomemben vir projekcijskih in fizičnih informacij, ki jih ne bi mogli pridobiti na noben drug način. Prikazujejo informacije o posameznikovih odnosih do sveta zunaj terapije, to pa je za terapevta zelo pomembno, saj s tem pridobi objektivnejšo sliko realnosti, s katero se posameznik spopada zunaj terapije, in ne le odseva njegovega notranjega sveta. Z uporabo fotografij lahko vidimo tudi približek temu, kakšni smo v očeh drugih. Lahko se vidimo kot del večje skupine, družine ali prijateljev. S pomočjo fotografije lahko posamezniku pokažemo, da v trenutni situaciji ni sam, da je del večje skupnosti, ki mu nudi pomoč in oporo. Hkrati pa mu vliva moč in samozavest pri gradnji novih odnosov, saj mu je do zdaj to že uspevalo in mu nudi oprijemljiv vzorec. Fototerapija ni zaprt, fiksiran model pravil o tem, kako delati »prav«, pač pa je fleksibilno orodje, s katerim lahko prilagodimo proces vsakemu posamezniku ter njegovim individualnim potrebam in ciljem. Ob ogledovanju ali ustvarjanju fotografij poteka veliko procesov, skozi katere se posameznik lahko pogleda bodisi od noter navzen bodisi od zunaj navznoter (Peljhan, 2005).

Peljhan (2005) navaja, da fototerapijo v praksi izvajajo tako psihoterapevti kot tudi zakonski svetovalci, socialni delavci, umetnostni terapevti, izvajalci mladinskih delavnic, fotografi, učitelji, skratka neke vrste vodje, ki skupaj s posameznikom raziskujejo njegovo osebno realnost skozi fotografski medij.

Pri opredelitvi uporabe fotografije kot terapevtskega medija je po do zdaj znanem delovanju na področju fototerapije najdlje prodrła Judy Weiser (1999), kanadska psihoterapevtka in ena izmed pionirk na tem področju.

V Sloveniji se uporaba fotografije v terapevtske namene začela leta 2010, ko je Anita Zelić, začela raziskovati uporabo fotografije v kontekstu psihosocialne pomoči ter na podlagi teh spoznanj zasnovala in izpeljala projekt Fototerapija z osebami, ki imajo težave v duševnem zdravju. Uporaba tehnik fototerapije se je posledično izkazala kot metoda, ki ima na področju psihosocialne pomoči širok spekter uporabe in učinkov. Vzporedno z Zelićevo je Jure Kravanja, pedagog, sociolog in fotograf, začel fotografijo uporabljati pri delu s pacienti Psihiatrične klinike v Ljubljani. Pozneje je Kravanja skupaj z Matejem Peljhanom, kliničnim psihologom in fotografom, začel s fototerapevtskimi aktivnostmi v zavodu CIRIUS v Kamniku. Leta 2012 sta skupaj ustanovila Zavod za fotografsko terapijo, leto kasneje pa se jima je pridružila tudi Zelićeva. Njihova vizija je, da bi s fototerapijo v Sloveniji lahko omogočili ranljivim skupinam

priložnost in pomoč za zmanjševanje težav, razvoj potencialov in konstruktivne ustvarjalnosti ter posledično pridobitev bolj kakovostnega življenja (Peljhan, 2015).

1.6.3. Pomen fotografije kot medija

Fotografija je zelo vsestranski medij, v nadaljevanju sledi opis nekaj možnih načinov uporabe v praksi:

- **Komunikacija**

Kadar ima oseba težave s komunikacijo, lahko fotografije predstavljajo nov jezik, s katerim oseba komunicira. Kot pojasnjuje Berman (1993), je včasih koncepte, občutke ali vizualne izkušnje težko verbalno izraziti, zato lahko s pomočjo fotografij izboljšamo ali nadomestimo naš besedni opis. Uporabljajo se lahko v metaforičnem smislu in omogočajo osebi, da spregovori skozi sliko ali kot sredstvo za organizacijo in strukturiranje nečesa, kar želi povedati, s čimer postavi izhodišče in fokus za pogovor (Craig, 2009).

Kot piše Berman (1993), fotografija ponuja 'živo metodo' komunikacije. Včasih je koncepte, občutke ali vizualne izkušnje težko opisati z besedami, zato lahko s pomočjo fotografij izboljšamo ali nadomestimo naš besedni opis. Fotografije v terapiji delujejo tudi kot most, povezava med dvema posameznikoma in njhovima svetovoma. Ustvarijo povezavo, razširijo prostor med njima, prostor, ki lahko postane poln ustvarjalnih možnosti. Ljudem lahko dajo dovoljenje za pogovor o težkih temah ter marginaliziranim skupinam in skupnostim omogočijo glas za večanje ozaveščenosti o težavah (Berman, 1993).

- **Kot sredstvo za sporočanje**

V osnovni vsebina fotografije ponuja dragocen vpogled v to, kateri motiv je fotografu pomemben, morda sporoča, kaj mu je ljubo ali kaj mu ni všeč, morda govori o tem, kdo je v njegovem življenju pomemben ali o krajih, ki so mu pri srcu (Craig, 2009). Ta prikaz ima lahko veliko moč, saj se oddalji od nekaterih "idealiziranih" slik, ki jih najdemo v raznih albumih, in daje posamezniku dovoljenje za pripovedovanje resnične zgodbe ter prepoznavanje in izražanje tako pozitivnih kot negativnih vrednot. To je bil glavni del Craigovega (2009) dela v domovih za stare, kjer je sodeloval s stanovalci, ki zelo redko komunicirajo z besedami. Z vsakim posebej so ustvarili individualne knjige z željami ali kolaže iz fotografij, kot pripomoček s katerim lažje pokažejo negovalcem in ostalim zaposlenim, kaj jim ustreza in kaj ne.

- Medij za krepitev spomina

Fotografiranje in ustvarjanje fotografij se pogosto uporablja pri ljudeh, ki imajo težave s spominom, kot sredstvo za lažji priklic in spodbujanje spomina. Fotografije lahko sprožijo spomine in osebi omogočijo, da jih postavi v vizualni kontekst, s čimer pomaga graditi in rekonstruirati zgodbe (Lemon, 2007). Fotografije, ki se uporabljajo na ta način, so najpogosteje povezane z vajami za spomin z osebami z demenco, pri čemer zagotavljajo vpogled v preteklost, spodbujanje pogovorov, grajenje odnosov in izboljšanje samopodobe. Berman opozarja tudi na vrednost tega medija za ljudi, ki doživljajo amnezijo, kjer fotografije lahko pomagajo obnoviti izumrli občutek sebe. Kjer ni nobenega spomina na preteklost, lahko slike prikažejo bolnikom njihovo lastno življenje in sestavijo sliko o njih (Berman 1993).

- Spodbujanje skupinske kohezije in razvoja medsebojnih odnosov

Ko fotografijo delimo in se o njej pogovarjamo, s tem delimo delček sebe, kdo smo in kaj je za nas pomembno, to je lahko tudi način, kako pustiti drugim, da se nam približajo. Berman (1993) opisuje ta postopek znotraj terapevtskega odnosa kot pomembno pomoč pri vzpostavljanju odnosa. Z deljenjem fotografije lahko spodbudimo začetek dialoga, ki nam nudi vpogled v osebni svet in predstavi njihovo osebno zgodbo. Craig (2009) pa meni, da fotografije lahko postanejo nov način povezovanja ali ponovno navezovanje stikov s prijatelji in družino, predstavljajo skupno dejavnost in prostor za srečanja, kjer se lahko ustvarijo nove fotografije in spomini.

- Kot interesna dejavnost

Fotografija je lahko osnova skupinske ali individualne interakcije. Interakcija lahko poteka skozi celo leto in ne zahteva posebne sobe ali prizorišča, kar pomeni, da se lahko odvija skoraj kjerkoli, tako znotraj kot zunaj. Zaradi tega se nam odpre raznolika paleta možnosti, s katerimi se lažje približamo potrebam osebe, kjerkoli se nahaja in na način, ki ji ustreza in na stopnji, ki je v njeni coni udobja (Craig, 2009). Deljenje fotografij lahko, na primer ponudi možnost povezovanja ali okrepitve povezav med člani skupine in razvoj skupnega razumevanja do spoštovanja osebnosti ljudi. To lahko vodi do nečesa čisto preprostega, kot je odkritje novega interesa ali hobija. Morda se povezava vzpostavi, ko ima oseba podobne težave ali izzive (Craig, 2009).

- Pomen velikosti fotografije

Velikost fotografije ima lahko pomemben vpliv na to, kako jo vidimo. Manjše fotografije lahko gledalcu nudijo bolj intimno povezavo s sliko, saj jo bodo običajno vzeli v roko, da si dobro ogledajo, medtem ko so fotografije večjega formata bolj veličastne, manjka pa jim intimnost manjše fotografije, ker si jih ponavadi ogledamo od daleč. S spreminjanjem dimenzij fotografije, lahko dosežemo različne učinke (Craig, 2009).

1.6.4. Bazalna stimulacija

Specialni pedagog Andreas Fröhlich je leta 1975 razvil koncept bazalne stimulacije. Metoda je bila sprva namenjena otrokom z težjimi motnjami v duševnem zdravju, s predpostavko, da nekaj zaznavajo, četudi zunanji opazovalec ne more razbrati vidnega odziva. Bazalna stimulacija izhaja iz terapije celega telesa. Cilj te metode je spremljanje in spodbujanje zaznavanja, gibanja in komuniciranja. Zaznavanje pa se pri tej metodi uporablja preko dražljajev, zlasti preko kože, pa tudi preko oči, ušes, nosa. Bazalna stimulacija je več kot le pasivna spodbuda, pri tem je terapevtka aktivna z usmerjenimi dražljaji. Uporabnik dražljaje sprejme in jih pretvori v lastno zaznavo. Zaznavo lahko razdelimo na več področij: somatska, vestibularna, vibratorna, avditivno – oralna, taktilno haptična in vizualna. Podrobneje si bomo pogledali vizualno stimulacijo, ki omogoča, da se uporabnik lažje orientira v kontekstu neke situacije s pomočjo vida. Možnosti delovanja:

- Sprememba vidnega polja: spremenimo položaj vzglavja, drugačna postavitvev postelje
- Določanje dnevno-nočnega ritma: prilagoditev svetlosti luči glede na čas v dnevu
- Struktura stropa: spreminjamo strukturo z zasloni, različnimi mobili (viseče figure)
- Slike: obesimo različne slike, osebne fotografije
- Televizija: poročila, filmi, dokumentarne oddaje
- Ogled oddelka: jedilnica, sanitarije, soba za druženje (Van Hülsen, 2010).

2. Opredelitev problema

Demenca je bolezen, ki se najpogosteje pojavi v starosti, število obolelih pa z leti narašča, saj se soočamo tudi s problemom staranja prebivalstva. V zadnjih letih so strokovnjaki iz različnih področij skrbi za ljudi z demenco spoznali, da je možno z ustreznim odnosom, podprtim s pravim programom pomoči, potek bolezni bistveno upočasniti (Mali in Milošević Arnold, 2007). Ramovš (2003, str. 312) odkrito spregovori o razlogih za namestitev starih ljudi v institucionalno varstvo. Nekateri se za to možnost odločijo zaradi nuje, ker nimajo ne časa ne sredstev ali primerne znanja za skrb, nekateri pa zaradi današnje družbe, ki odklanja starost. Na žalost so tudi družbene in stanovanjske razmere take, da je v številnih primerih nemogoče doma skrbeti za starega človeka.

V času mojega praktičnega izobraževanja sem obiskala tri različne domove za stare ljudi z oddelki osredotočenimi na skrb za ljudi z demenco. Opazovala sem različne pristope strokovnih delavcev in pri veliko aktivnostih sem opazila, da kot oporno gradivo uporabljajo slikovno gradivo in fotografije. V sobah stanovalcev so stene polne fotografij iz njihovega življenja, za lažjo orientacijo pa so bile na vratih sobe fotografije obrazov tistih oseb, ki bivajo v njej. Ta tema me je začela vedno bolj zanimati, ker se v prostem času ukvarjam s fotografiranjem in mi ustvarjanje spominov na različne dogodke v življenju veliko pomeni. Tudi sama sem opazila, da se pogosto ne spomnim točnih informacij, ki pa jih potem, ko si ogledam fotografije iz tistega dogodka, spet priključim nazaj. Potrebujemo samo eno fotografijo, ki pa nam lahko pove mnogo spominov in informacij. Odraščala sem v skupnem gospodinjstvu s starimi starši in v družbi starih ljudi se počutim prijetno in sproščeno in tudi skozi prakso, ki smo jo imeli v okviru izobraževanja, sem ugotovila, da me delo z njimi izpopolnjuje. V mojem diplomskem delu sem zato želela združiti svojo ljubezen do fotografiranja ter sočutja in želje po pomoči starim ljudem.

O tej temi še ni bilo veliko raziskanega, zato me še toliko bolj zanima raziskovanje pomena in učinek uporabe slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco. Raziskati želim, ali se njihove spomine lažje priključijo s pomočjo fotografij, kot če bi dogodek samo opisovali z besedami in če ima njihova uporaba še kakšne druge učinke. Rezultati raziskave so uporabni za vse domove, v katerih bivajo ljudje z demenco in tudi za svojce, ki skrbijo za ljudi z demenco v domačem okolju.

Raziskovalna vprašanja, ki sem jih zastavila, so:

Kako je v domu poskrbljeno za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času?

Kako motivirati ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco se uporablja slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Zakaj se v domu odločajo za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

Kako se strokovni delavci usposabljujejo za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Katere metode dela z ljudmi z demenco poznajo strokovni delavci?

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) se uporablja slikovno gradivo?

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Kaj bi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografije pri delu?

3. Metodologija

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava, ki sem jo izvedla, je kvalitativna, ker bi se rada seznanila s tem, kakšna je uporaba slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco v različnih domovih po Sloveniji. S pomočjo intervjujev s socialnimi delavci v domovih za stare ljudi ali z drugimi strokovnimi delavci, ki delajo na področju demence, bom zbrala kvalitativne podatke o poteku dela in uporabi fotografij ali drugega slikovnega gradiva na oddelkih s stanovalci z demenco.

3.2. Merski instrument

Podatke sem zbirala z vnaprej pripravljenimi smernicami za intervju. Oblikovala sem odprta vprašanja, ki so bila za vse intervjuvance enaka, torej strukturirana.

3.3. Populacija in vzorčenje

Moja populacija so strokovni delavci, ki delajo na področju ljudi z demenco v domovih za stare ljudi. Za vzorec sem si izbrala sedem strokovnih delavcev, ki opravljajo socialni del oskrbe na področju dela z ljudmi z demenco v različnih domovih za stare po Sloveniji. To so zaposleni na delovnih mestih naslednjih profilov: socialne delavke, gospodinje in delovne terapevtke. Moj vzorec je neslučajnosten, priložnosten, saj sem v dveh od izbranih domov opravljala prakso, z ostalimi pa sem na novo navezala stik, zaradi krajevne bližine ali njihove pripravljenosti za sodelovanje. V moj vzorec sem vključila sedem oseb, iz sedmih različnih domov: Dom starejših Logatec, Dom počitka Mengeš, Dom starejših občanov Kamnik, Dom starejših občanov Ljubljana Bežigrad, Dom za starejše Bor – Vitadom, Dom dr. Jožeta Potrča Poljčane, Dom dr. Jožeta Potrča Poljčane - Enota Slovenska Bistrica.

3.4. Zbiranje podatkov

Preko spleta sem poiskala telefonske številke socialnih delavcev izbranih domov za stare, in navezala telefonski stik. Na kratko sem obrazložila moj namen diplomskega dela in povprašala, če imajo izkušnje z delom z ljudmi z demenco in bi bili pripravljeni odgovoriti na moja vprašanja, ali pa so mi posredovali kontakt od sodelavca, ki bi bil primeren za opravljanje intervjuja. Po potrditvi sodelovanja smo se dogovorili za datum in čas obiska doma, kjer sem neposredno opravila intervju. Intervju je potekal tako, da sem zastavljala vprašanja s pomočjo

smernic za intervju. Zbiranje podatkov je potekalo od 17. 6. 2018 do 18. 12. 2019, s pomočjo strukturiranega intervjuja z odprtimi vprašanji. Intervjuji so trajali od 25 do 45 minut. Potekali so v skupnih prostorih doma, najpogosteje v kavarni ali v pisarni. Do motenj ni prihajalo, ker smo se vnaprej dogovorili za uro, ko je večina uporabnikov na kosilu ali na popoldanskem počitku. Osebni podatki intervjuvancev bodo ostali anonimni, saj niso relevantni za rezultate raziskave.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Odgovore, ki so jih podali intervjuvanci sem zapisala v knjižni slovenščini. Sledila je kvalitativna obdelava pridobljenih podatkov s kodiranjem. Najprej sem naredila odprto kodiranje, kjer sem oštevilčila izjave in jim določila glavne pojme, kategorije in nadkategorije. To mi je služilo kot osnova za osno kodiranje. Pri osnem kodiranju sem se osredotočila na pojme, ki bodo najbolj direktno povezani z mojimi vprašanji in potem sem se s pomočjo teh pojmov pridobila podkategorije, ki so mi omogočile odnosno kodiranje. Odnosno kodiranje sem naredila tako, da sem iskala povezave med različnimi kategorijami in v kakšnem odnosu so med seboj. Na koncu sem naredila primerjavo med intervjuji in iskala povezave ali odstopanja med odgovori intervjuvancev iz različnih domov.

4. Rezultati

4.1. Aktivnosti za ljudi z demenco v domovih

V večini domov imajo urejen model gospodinske skupnosti ali delno segregiran oddelek, kjer so nastanjeni ljudje z demenco, opisujejo tudi program za stanovalce z oskrbo IV oziroma program dela z ljudmi z demenco, samo v enem od domov imajo oskrbo ljudi z demenco v obliki varovanih oddelkov. Časovni potek aktivnosti v domu je različen. V enem od domov imajo opredeljen čas aktivnosti, ki potekajo od 9.15 do 11.15, v treh domovih pripravljajo tedenski načrt aktivnosti. V domu, kjer imajo oskrbo za ljudi z demenco v obliki gospodinske skupnosti, izpostavljajo, da potek dneva prilagajajo posamezniku. Pri organizaciji aktivnosti se poskušajo držati treh opornih časovnih točk, to so ure glavnih obrokov, torej zajtrk ob 8.15, kosilo ob 12.15 in večerja ob 17.15. Od vseh vprašanih pa imajo organizirane dejavnosti tudi ob popoldnevih, vikendih in praznikih samo v enem od domov. (»V vsakem času dneva moramo prepoznavati njihove potrebe, jih usmerjati, vzpodbujati pri najmanjših stvareh.« B_7). Za pestrost vsakodnevnih aktivnosti v domovih je dobro poskrbljeno. V treh domovih skrbijo za aktivno življenje stanovalcev s spodbujanjem sodelovanja pri gospodinskih dejavnostih. Na primer postiljanje postelje, priprava pogrinjkov, kuhanje kave, peka kruha ali piškotov. Zjutraj se dan začne z nego stanovalca, in tudi to je že za marsikoga aktivnost. V treh domovih imajo velik poudarek pri ohranjanju samostojnosti pri jutranji negi. Sam postopek nege je sestavljen iz prebujanja, umivanja, česanja, oblačenja, spodbujajo vrnitev spomina rutine in telesnega spomina. V enem domu pa so kot aktivnost izpostavili tudi pripravo na spanje.

Aktivnosti pokrivajo veliko različnih področij, tako da se z raznolikim programom poskuša ugoditi vsem interesom stanovalcev (»Ponudimo jim več različnih stvari (B_9), poskušam jih čim bolj spodbujati (B_10) in jim tudi omogočiti alternative, če ne želijo delati to, kar trenutno počne večina v skupini.« B_11). Program dela vsebuje aktivnosti, ki izhajajo iz posameznikovih hobijev in interesov (»Dejavnosti se oblikujejo tudi na podlagi osebnega načrta, iz katerega je razvidno kakšne aktivnosti so posamezniku blizu in so ga v preteklosti osrečevale oziroma mu krajšale čas.« E_15). Ena od vprašanih je izpostavila, da imajo med aktivnostmi muzikoterapijo, pri dveh drugih domovih pa med aktivnostmi poslušajo glasbo in pojejo. Aktivnosti, pri katerih stanovalci radi sodelujejo, se kar ponavljajo pri večini domov (»Gospodinske dejavnosti so jim zelo všeč.« F_15). Več kot polovica vprašanih je povedala, da imajo uporabniki radi športne aktivnosti in petje. Med športnimi aktivnostmi naštevajo

razgibavanje, fizioterapijo, sprehod, telovadbo, igre z žogo. Štirje vprašani so izpostavili, da je prehranjevanje tudi del aktivnosti. Posamezni odgovori so bili, da se stanovalci radi udeležujejo dogodkov, pogovorov o preteklosti, molitev, kognitivnih vaj, ogledovanja fotografij, delovne terapije. Stanovalci imajo tudi svoj prosti čas, ko lahko počivajo ali počnejo karkoli drugega. Med popoldanskimi dejavnostmi naštevajo: gledanje televizije, poslušanje radia, gibanje na ograjenem vrtu, listanje časopisov in revij, ogled fotografij, obiski svojcev, prosta izbira aktivnosti, počitek v sobi.

Delo z ljudmi z demenco poteka tako, da se zaposleni poskušajo prilagoditi željam posameznikov in delujejo iz perspektive moči. V enem domu so opisali, da mora njihov proces dela poteka na način, da omogoči stanovalcu biti to, kar je. (»Prav tak kot je, edinstven (B_31), ne pa da bi ga spreminjali (B_32). Moramo ga le spremljati.« B_33). V nekaterih domovih so omenjali, da ljudje z demenco potrebujejo več vodenja in usmerjanja, vzpodbude in motivacije za sodelovanje v aktivnostih. Med načini motivacije za ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih so intervjuvanci izpostavili: pristop s pozitivno energijo, spraševanje o željah in spoštovanje odločitev ljudi z demenco, demonstracije, opazovanje in prilagoditve. V enem od domov uporabljajo pri aktivnostih postavitev stolov v krog kot način motivacije (»... tako se čutijo bolj povezane med sabo (C_41) in veliko bolje sodelujejo pri aktivnostih.« C_42). Kot uspešen način motivacije v nekaterih domovih navajajo povabila in pohvale. Ena od intervjuvank je izpostavila, da ljudje z demenco sami redko izrazijo željo po točno določeni aktivnosti (»Z nenehnim opazovanjem (F_11) in ugotavljanjem, v katerih aktivnostih najbolj sodelujejo (F_12) in jih poskušamo prilagajati temu (F_13). Sicer jih pa spodbujamo s pogovorom.« F_14). Uporabniki se na te načine motivacije odzivajo pozitivno. Nekateri navajajo, da se pozitiven odziv odraža s prijetnim počutjem uporabnikov, da se počutijo varne in se jim poveča občutek lastne vrednosti. Drugi pa navajajo povezanost in sodelovanje.

4.2. Dejavnosti za ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo, razlogi za uporabo slikovnega gradiva

Slikovno gradivo v domovih uporabljajo v sklopu vaj za spomin, branja, povezovanja pojmov, ugank, likovnega ustvarjanja, raznih sestavljanj, igre z asociacijami, ogleda fotografij, za pomoč pri krajevni in časovni orientaciji. V skoraj vseh domovih so izpostavili branje kot aktivnost, pri kateri redno uporabljajo slikovno gradivo. Skupaj ali individualno berejo razne pravljice, časopis, pesmarice, uganke. V enem od domov imajo tablo z datumom, letnim časom

in vremensko napovedjo, ki jo vsakodnevno posodablja. Med pomembno dejavnost za ljudi z demenco, pri kateri uporabljajo slikovno gradivo, prištevajo tudi vaje za spomin in dejavnosti za ohranjanje kognitivnih veščin, ki jih v različnih oblikah izvajajo v vseh raziskanih domovih. V enem od domov imajo organizirano bralno-pogovorno uro, vaje abstraktnega mišljenja in vaje za ohranjanje besednega zaklada. V dveh domovih so izpostavili, da skupaj s stanovalci pregledujejo njihove osebne fotografije. (»Individualno s stanovalci pregledujemo fotografije iz njihovega življenja.« A_19). V enem od domov slikovno gradivo prepoznavajo tudi kot pomoč pri orientaciji gibanja po domu, kjer imajo obešene vidne označbe za toalete, fotografije na vratih sobe za jasno označitev, kateremu stanovalcu pripada ter časovne orientacije z urniki obedov in koledarji. Fotografije se uporabljajo v tiskani ali digitalni obliki. Le eden od intervjuvancev uporablja pri svojem delu tudi medije, kot sta telefon ali računalnik, za prikaz različnih fotografij. V dveh domovih vidijo slikovno gradivo kot odlično izhodišče za pogovor. (»Kdaj si sama zamislim določeno temo za pogovor, in prej pripravim fotografije, ki jih sprintam na večji format, da si lažje priključijo spomine.« (C_54)«...») Fotografije so zelo uporaben pripomoček za sporazumevanje (G_49), odpiranje tem za pogovor (G_50), pomagajo pri ohranjanju spomina.« G_51). Le posamezni strokovni delavci navajajo, da slikovno gradivo pogosto uporabljajo (»Slikovno gradivo, uporabljamo kar veliko.« A_15a).

Med najpogostejšimi razlogi za uporabo slikovnega gradiva naštevajo pozitivne odzive uporabnikov in učinke nanje. Kot učinke navajajo ohranjanje dolgoročnega spomina ter priklic osebnih spominov. (»S pomočjo teh pripomočkov se lažje priključijo kakšni njihovi osebni spomini in se vrnejo v preteklost.« C_61). S pomočjo fotografij si lažje predstavljajo stvari ter lažje sledijo slikovnim gradivom kot besedilom. (»...ker dopolnjuje verbalna navodila (E_29), ker so stanovalcem blizu, ker smo ljudje zelo vizualna bitja (E_30). Pa tudi zato, ker sprožajo asociacije (E_31), spominjanje na pretekle dogodke.« E_32). Med pozitivne učinke uvrščajo še sprožanje asociacij, osredotočanje, prepoznavanje, vrnitev v preteklost. Dva sogovornika sta povedala, da uporabljajo fotografije z namenom, da se uporabniki zamotijo, v enem domu pa namenske terapije z osebnimi fotografijami ne izvajajo.

Navajajo različne metode uporabe fotografij, med drugim posebej oblikovan časopis za ljudi z demenco. Časopis so oblikovali v enem od domov, in poudarjajo, da mora biti vedno na fotografiji le en objekt ali subjekt, le tako se ljudje z demenco lahko osredotočijo in prepoznajo stvari, fotografije morajo biti A4 velikosti in nameščene enostransko. Pomagajo jim pri izražanju, sporazumevanju, so izhodišče za pogovor in različne asociacije. V enem od domov

uporabljajo slikovno gradivo na način, da imajo prikazane kretnje v fotografijah kot pomoč pri sporazumevanju z gospodom, ki ima težave s sluhom.

Strokovni delavci so se za delo z ljudmi z demenco in uporabo slikovnega gradiva usposabljali v različnih izobraževalnih ustanovah. Dva vprašana sta se izobrazila v šoli za delo z ljudmi z demenco v okviru FIRISA, eden na fakulteti za delovno terapijo, dva na organiziranih izobraževanjih za osebje domov za stare ljudi, dva pa nista izpostavila posebnega izobraževanja. Eden od vprašanih se je izobrazil tudi za posebno metodo bazalne stimulacije. Več kot polovica vprašanih je izpostavila, da se izobražujejo in nadgrajujejo svoje znanje v prostem času. O novostih se večina poučuje preko kanala Youtube in Pinterest, kjer iščejo ideje za nove aktivnosti. Metoda dela, ki jim je v največjo pomoč pri delu s slikovnimi gradivi, je metoda s pomočjo življenjske zgodbe uporabnika. Eden od vprašanih je omenil validacijo in individualen pristop. Drugi pa je izpostavil, da je slikovno gradivo del večih ali vseh metod. Omenja se tudi partnerski odnos, soustvarjanje s človekom z demenco in njegovimi svojci.

Največkrat omenjajo, da se slikovno gradivo uporablja v vseh fazah ali do III. faze. (»Pri vseh, tam nekje do konca 3. faze.« C_71). Smiselno jih je uporabljati, dokler se uporabnik na te dražljaje odziva. (»Stanovalcev ne razvrščamo v faze, poizkušamo uporabljati dokler je odziv na slikovni material.« D_34). Če ima stanovalec interes pogledati revijo ali knjigo, mu to omogočijo. Eden od vprašanih omenja tudi uporabo bazalne stimulacije v zadnjih stadijih bolezni. (»Ne uporablja se v III. stadiju, kjer se kasneje demencnemu približamo skozi dotik.« B_87).

4.3. Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco

Fotografije večina vprašanih omenja kot zelo pomembne za uporabnike. (»Glede na njihove odzive se mi zdijo zelo pomembne.« C_72). Navajajo, da jim pomagajo pri priklicu spominov. (»Prepoznavajo in spominjajo se oseb, predmetov, dogodkov iz preteklosti.« E_40). Posamezniki prepoznavajo pomembnost predvsem v začetnih fazah demence, ko še prepoznajo svoje bližnje in sebe na fotografiji. (»Fotografije so sicer pomembne predvsem v začetnih fazah demence (F_35), ko oseba še prepozna svoje bližnje in sebe.« F_36). Kasneje pa se jim zdijo bolj pomembne fotografije iz otroštva. Fotografije so pogost povod za njihovo pripovedovanje anekdot iz preteklosti ali kot izhodišče za pogovor. Fotografije jim veliko pomenijo, večina stanovalcev ima v sobi vsaj nekaj osebnih fotografij ali v albumu ali

izobešene na steni. (»Lahko jih pogledajo kadar želijo.« (D_46)...»To jim veliko pomeni, dokler se spomnijo obrazov.« (D_47). Včasih ne morejo ubesediti, kaj jim fotografije pomenijo, ampak njihova mimika na obrazu prikazuje globoka čustva. (»So jim pomembne, čeprav tega ne ubesedijo pogosto, ampak izraz na obrazu veliko pove G_72)«. Večina sogovorcev je izrazila željo in potrebo po večjem obsegu fotografij iz življenja uporabnikov (»Potrebovali bi jih absolutno več, ampak žal ni veliko interesa s strani svojcev.« (C_74), kar kaže na pomanjkanje interesa svojcev za sodelovanje pri izvajanju celostne oskrbe.

Nekaj vprašanih je navedlo, da prihaja do različnih čustvenih reakcij ob pregledovanju fotografij, pri čemer prevladujejo pozitivne reakcije. Največkrat omenjajo, da fotografije pri ljudeh z demenco sprožijo pripovedovanje, sledijo še nasmeh, sproščenost, prepoznavanje bližnjih, umiritev, koncentracija, pripovedovanje, veselje. Zaznali so tudi nekaj negativnih reakcij, navajajo naslednje odzive uporabnikov: žalost, podoživljanje travme, strah, jok in zamaknjen pogled. Le eden od sogovornikov je podal izjavo, da do izrazitih čustvenih reakcij ne prihaja. Čustvene reakcije so tudi odvisne od posameznika in stopnje demence, ne navajajo pa nikakršne razlike v reakcijah med spoloma.

Fotografije pripomorejo k lažjemu priklicu spominov iz preteklosti, kar so kot prednost uporabe slikovnega gradiva in uspešnost teh metod izpostavili vsi sogovorniki. Vsi vprašani so odgovorili, da pregledovanje fotografij vpliva na priklic spominov. Med drugim pa navajajo tudi vplivanje na krepitev moči, pripovedovanje anekdot, izražanje čustev, spominjanje izsekov dogodkov.

4.4. Potrebe strokovnih delavcev

Dva posameznika sta izrazila potrebo po več izobraževanja in individualnega dela z ljudmi z demenco (»Potrebovali bi več izobraževanj (A_37), za še bolj uspešno vodenje oseb z demenco pa tudi več kadra (A_38), kar bi nam omogočilo več individualnega dela« A_39). Le eden od vprašanih je izrazil potrebo po več kadra, drugi pa je predlagal vključitev socialne delavke v izvajanje aktivnosti s osebnimi fotografijami. Eden od posameznikov je odgovoril, da za uporabo fotografij pri svojem delu ne vidi ovir, metoda se mu zdi smiselna, bi pa potrebovali več osebnega gradiva, da bi bilo delo z ljudmi z demenco bolj učinkovito. Trije od vprašanih so izrazili potrebo po večjem številu osebnih fotografij uporabnikov. To pa lahko povežemo tudi s potrebo po sodelovanju s svojci, za katero je večina sogovornikov

odgovorila, da ga najbolj pogrešajo. Dva sogovornika sta povedala, da bi si želela višjo finančno podporo za nakup materiala, da bi pri delu več uporabljali slikovno gradivo. Eden posameznik je izrazil potrebo po več časa za pripravo slikovnega gradiva.

5. Razprava

Večina domov, ki so sodelovali v moji raziskavi, ima urejene posebne oddelke za oskrbo za ljudi z demenco in se ravna po celostnem pristopu Kitwooda (1997), ki poudarja, da je bistvo uspešne podpore empatičen odnos, sposobnost oskrbovalca, da se vživi v osebo, in njegova toleranca. V vseh domovih, ki so sodelovali v raziskavi, dajejo poudarek na čim daljšem ohranjanju samostojnosti stanovalcev. K ohranjanju samostojnosti in ohranjanju spomina veliko pripomore oblikovana vsakodnevna rutina. Rutina starim ljudem na splošno veliko pomeni, saj jim to, da imajo neke stalnice v življenju, daje občutek varnosti. Na oddelkih za ljudi z demenco se oskrba začne že zjutraj v sobi stanovalcev, ko jih prebujajo in vodijo skozi jutranjo osebno higieno, jim pomagajo pri oblačenju in ostalih korakih, kjer potrebujejo pomoč ali samo spodbudo. Potem sledi zajtrk in po zajtrku se začnejo razne aktivnosti za stanovalce.

Potek dela z ljudmi z demenco je v vseh domovih ne glede na model dela precej podoben. Glavna razlika, ki sem jo zaznala, je obseg programa aktivnosti. Pri večini domov potekajo aktivnosti v dopoldanskem času, v manjšem obsegu tudi po popoldanskem počitku, le v enem od domov potekajo tudi ob vikendih in praznikih. V vseh domovih je za dopoldanske aktivnosti na oddelkih za ljudi z demenco dobro poskrbljeno. Ponedkod imajo načrtan okviren potek dneva, ki pa se ga prilagaja glede na počutje in želje stanovalcev. Organizirane aktivnosti so raznolike, stanovalci pa imajo možnost odločanja o sodelovanju pri aktivnostih in sami razpolagajo s svojim prostim časom. Ljudje z demenco tudi pozabljajo, kaj vse bi lahko počeli, zato jim je lažje predstaviti nekaj možnosti in med ponujenimi aktivnostmi izberejo tisto, ki jih najbolj veseli. Pravilno je, da ima vsak posameznik možnost izbire, kaj želi početi in se sam odloči, kaj mu v tistem trenutku ustreza. Ljudje smo si različni in nekateri potrebujejo več motivacije ali spodbude, vendar pa strokovni delavci upoštevajo voljo in počutje ljudi z demenco, če ne želijo sodelovati pri aktivnostih. Pogosto pa jim samo s povabilom, toplo besedo ali pohvalo uspe motivirati stanovalce, da se pridružijo aktivnosti. Strokovnim delavcem je pomemben tudi partnerski odnos, da spoznajo interese posameznika in lahko organizirajo aktivnosti, ki posameznika izpolnjujejo. »Osebe z demenco sprejememo kot partnerje in spoštujemo njihove pravice, njihovo izbiro in njihove odločitve, pa tudi njihov nadzor nad svojim življenjem« (Milošević Arnold, 2006, str. 122). Najbolj priljubljene aktivnosti pri ljudeh z demenco so: petje, šport, gospodinjske dejavnosti, pogovor, ogledovanje fotografij. Stanovalci se po mnenju strokovnih delavcev na dejavnosti najpogosteje odzivajo s prijetnim počutjem, občutkom varnosti, aktivnim sodelovanjem, opažajo tudi večji občutek

lastne vrednosti. Glede na odgovore sogovornikov sem opazila, da je pestrost programa aktivnosti odvisna od individualne pripravljenosti zaposlenih, polovica se jih samoiniciativno izobražuje s pomočjo Youtuba in Pinteresta in pripravlja gradiva za aktivnosti v svojem prostem času. Aktivnosti skupaj z ostalimi stanovalci doma niso pogosta praksa, z izjemo raznih koncertov ali drugih dogodkov zunanjih obiskovalcev. V večini domov imajo ljudje omogočeno gibanje na prostem v obliki sprehodov, pogrešam pa več urejenih parkov ali vrtov v neposredni okolici doma, mogoče tudi ograjenih, da se lahko stanovalci kadar koli odpravijo na zrak in so hkrati v varnem okolju.

Vsi vprašani so izpostavili, da bi želeli več zanimanja in sodelovanja s strani svojcev. Skleпам, da se svojci soočajo s pomanjkanjem prostega časa za pogostejše obiske v domu, saj imajo službene in družinske obveznosti. Mogoče je prisotna tudi stigma o demenci, ali niso dobro poučeni o napredovanju bolezni, zato je prisoten strah in ne vedo, kako bi pristopili do svojca in komunicirali z njim. V vseh domovih imajo približno enako številčne skupine ljudi z demenco, ampak glede na zahtevnost oskrbe ljudi z demenco, so ti oddelki kadrovske podhranjeni, kar je nekaj vprašanih tudi izpostavilo kot pomanjkljivost.

V diplomskem delu me je predvsem zanimalo, kako je z uporabo slikovnih gradiv pri delu z ljudmi z demenco, na kakšen način jih vključujejo v aktivnosti in kakšni so odzivi uporabnikov. Slikovno gradivo največ uporabljajo v sklopu raznih vaj za spomin, družabnih iger, pri sestavljanjih, likovnem ustvarjanju, branju, pregledovanju fotografij iz njihovega življenja, asociacijah, krajevni in časovni orientaciji in kot izhodišče za pogovor. Največkrat omenjen razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco je pozitiven odziv uporabnikov in spodbudni učinki na uporabnike. Kot učinek uporabe fotografij pri uporabnikih v večini strokovne delavke navajajo povečan občutek pomembnosti, samozavest, priklic spominov, pripovedovanje, spodbujanje interakcije, čustvene odzive, vizualno stimulacijo. Ravno priklic spominov je eden izmed najmočnejših atributov fotografije. V današnjem digitalnem času skoraj ne mine dan ali družinsko praznovanje, da ne bi posneli fotografije in zamrznili trenutek, ki si ga želimo zapomniti za vedno. Zato je ustvarjanje in zbiranje fotografij zelo pomembno za naše življenje, saj bo to mogoče enkrat naša edina vez s preteklostjo. Uporabo osebnega albuma strokovni delavci vidijo kot smiselno, večina pa še ne uporablja namenske terapije s fotografijami iz življenja stanovalcev. Potrebovali bi več fotografij iz osebnega arhiva stanovalcev, ki bi jih morali svojci prinesiti ob sprejemu stanovalca v domsko oskrbo. Slikovno gradivo je ljudem z demenco lahko v pomoč pri izražanju čustev,

komuniciranju, sproža razne asociacije, odpira različne teme za pogovor. Sogovorniki so izpostavili tudi pomembno prednost fotografij pred pisano besedo, ker ljudje z demenco lažje sledijo slikovnim navodilom kot besedilnim. S pomočjo slikovnega gradiva lahko dopolnujemo verbalna navodila in so potem bolj razumljiva. V enem od raziskanih domov prikazujejo, da so nam slikovna gradiva lahko tudi v veliko pomoč pri sporazumevanju z osebami, ki imajo težave s sluhom, in uporabljajo fotografije z namenom prikazovanja kretenj za lažje komuniciranje. Slikovna gradiva dokazano izboljšujejo orientacijo v prostoru. Ugotovitve drugih raziskav kažejo, da na mestih, kjer so dražljaji iz okolja jasnejši, ljudje z demenco doživljajo manj tesnobe, vznemirjenja in verbalne agresije, ki jih povzroči dezorientacija. Zato so priporočila za prostore namenjene ljudem z demenco, da se izogibamo zapleteni signalizaciji in vizualni preobremenitvi. Za določanje želene smeri gibanja in prepoznavo cilja se priporoča označevanje s piktogrami, ki jih spremljajo jasni in jedrnat opis (Demenca.eu, 2020).

Vprašani izpostavljajo, da poskušajo slikovno gradivo uporabljati pri delu z ljudi v vseh fazah demence oziroma dokler je odziv in interes s strani uporabnika. Prav vsi so navedli, da pregledovanje fotografij močno vpliva na priklic spominov. Pregledovanje fotografij sproži tudi pripovedovanje anekdot, mimiko, kretnje, izražanje čustev, spomin na izseke raznih dogodkov, spomin na družino, kraje, zaposljuje uporabnika. Strokovni delavci so podali tudi svoja opažanja, da so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco zelo pomembne, kar sklepajo iz njihovih odzivov ob pregledovanju fotografij. Ko stanovalci pregledujejo svoje fotografije, so zaznali različne čustvene reakcije, pri čemer prevladujejo pozitivne, včasih pa ni nobene izrazite reakcije. Pozitivne reakcije zaznavajo preko nasmehov, veselja, stanovalci se umirijo, izboljša se jim koncentracija, začnejo s pripovedovanjem anekdot iz njihovega življenja. Ob ogledu fotografij občasno zaznajo tudi negativne reakcije stanovalcev, obudijo se spomini, ki prikličejo žalost, podoživljanje travme, strah, jok. Strokovne delavce lahko uporaba slikovnih gradiv in osebnih fotografij stanovalcev postavi pred mnoge nove izzive in pričakovano je, da se lahko ob pogledu na določene fotografije vzbudijo tudi negativne emocije. V teh primerih morajo uporabnike pomiriti in jim nuditi čustveno oporo, bodisi s pogovorom ali dotikom. Eden od vprašanih je pri tem izpostavil potrebo po pogostejšem sodelovanju s socialno delavko. Morda so se v preteklosti situacije nepredvidljivo razvile in niso znali odreagirati, zato bi si želeli več sodelovanja med strokami.

Za večji obseg uporabe slikovnega gradiva strokovni delavci navajajo tudi željo po izobraževanjih v tej smeri in več časa za individualno delo z uporabniki, da bi lahko z vsakim posameznikom preživeli več časa izven skupine in jim v miru prisluhnili.

Ko sem se lotila obdelovanja pridobljenih podatkov, sem ugotovila, da bi lahko iz metodološkega vidika, katerega od intervjujev bolje izpeljala. V nekaj intervjujih bi lahko intervjuvancem postavila kakšno dodatno podvprašanje, da bi pridobila informacije, ki sem jih potem ob pisanju rezultatov pogrešala. Sprva sem želela pridobiti več sogovornikov, ampak sem pri pridobivanju soglasij za sodelovanje pogosto naletela na neodzivnost zaposlenih v domovih in odklonitev sodelovanja, največkrat zaradi pomanjkanja časa.

6. Sklepi

a) Način skrbi za osebe z demenco

- Večina domov ima urejene posebne oddelke za oskrbo za ljudi z demenco.
- Osebni načrt je utečena praksa, saj prilagajajo aktivnosti glede na pretekle hobije in osebne interese.
- Strokovnim delavcem je pomemben tudi partnerski odnos, da spoznajo interese posameznika in lahko organizirajo aktivnosti, ki posameznika izpolnjujejo.
- Med metodami dela z ljudmi z demenco so največkrat izpostavili metodo dela s pomočjo življenjske zgodbe uporabnikov.
- Večina strokovnih delavcev ima okvirno časovnico dneva, vendar se jo prilagaja glede na razpoloženje, želje in zmogljivosti stanovalca.

b) Aktivnosti za osebe z demenco

- Za dopoldanske aktivnosti na oddelkih za ljudi z demenco je dobro poskrbljeno.
- Ob popoldnevni, vikendih in praznikih, večina domov nima organiziranih aktivnosti.
- Stanovalci se sami odločajo, če želijo sodelovati pri aktivnostih in kako bodo razporejali svoj prosti čas.
- Najpogosteje uporabljeni načini motivacije so: raznolika ponudba aktivnosti, možnost izbire, spodbuda, povabilo in pohvala, ampak nikogar ne silijo v sodelovanje.
- Najpogostejši odzivi stanovalcev pri aktivnostih so: prijetno počutje, povezanost, varnost, sodelovanje, občutek lastne vrednosti.
- Stanovalci se največ vključujejo v glasbene, športne in gospodinjske aktivnosti, kognitivne vaje, ogledovanje fotografije, pogovor o preteklosti.
- Aktivnosti skupaj z ostalimi stanovalci doma niso pogosta praksa, z izjemo raznih koncertov ali drugih dogodkov zunanjih obiskovalcev.
- V vseh domovih je poudarek na čim daljšem ohranjanju samostojnosti.
- K ohranjanju samostojnosti in ohranjanju spomina veliko pripomore rutina.
- Ljudje z demenco potrebujejo veliko vodenja, usmerjanja, vzpodbude, budno spremljanje neverbalne govornice.
- V večini domov, ki so sodelovali v raziskavi, jim omogočajo gibanje na prostem, ampak samo polovica ima urejen park ali vrt v bližini doma.

c) Uporaba slikovnega gradiva

- Slikovno gradivo uporabljajo največ pri vajah za spomin, igri spomin, raznih sestavljankeh, pri likovnem ustvarjanju, branju, pregledovanju fotografij iz njihovega življenja, asociacijah, za krajevno in časovno orientacijo, pri pogovorih.
- Razlogi za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco so pozitivni odzivi uporabnikov.
- S pomočjo slikovnega gradiva se ljudje z demenco lažje izražajo oziroma jim je omogočeno izražanje trenutnih potreb ali čustev, sporazumevanje, sprožanje asociacij, odpiranje tem za pogovor, lažje si predstavljajo in sledijo slikovnim gradivom kot besedilom, izboljša se orientacija v prostoru.
- Fotografije in slikovna gradiva so nam v pomoč pri dopolnjevanju verbalnih navodil, komuniciranju z ljudmi s težavami s sluhom in pomagajo pri priklicu spominov na osebe, dogodke, poimenovanja krajev ali predmetov.
- Strokovni delavci so podali opažanja, da so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco zelo pomembne.
- Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo svoje fotografije, so različne, ampak prevladujejo pozitivne, včasih pa ni izrazite reakcije. Pri pozitivnih reakcijah se pojavi nasmeh, sproščenost, prepoznavnje bližnjih, umiritev, koncentracija, pripovedovanje, veselje. Pri negativnih reakcijah pa žalost, podožitev travme, strah, jok, zamaknjen pogled.
- Slikovno gradivo poskušajo uporabiti v vseh fazah oziroma do III. stadija, dokler je odziv in interes s strani uporabnika.
- Pregledovanje fotografij močno vpliva na priklic spominov, sproži pripovedovanje anekdot, mimiko, kretnje, izražanje čustev, spomin na izseke raznih dogodkov, zaposlijo uporabnika.
- Kot učinek uporabe fotografij v večini navajajo občutek pomembnosti, samozavest, priklic spominov, pripovedovanje, spodbujanje interakcije, čustvene odzive, vizualno stimulacijo.
- Uporabo osebnega albuma strokovni delavci vidijo kot smiselno, ne uporabljajo pa vsi namenske terapije s fotografijami iz življenja stanovalcev. Album, ki je primeren za ljudi z demenco, mora imeti večji format fotografij (A4 velikost), razporeditev z eno fotografijo na strani, enostransko oblikovanje.
- Za večji obseg uporabe slikovnega gradiva, strokovni delavci navajajo potrebe po izobraževanjih, pogostejše sodelovanje s socialno delavko, povečanje kadra, da bi imeli več časa za individualno delo z uporabniki.
- Prav tako si želijo boljšega sodelovanja s svojci, saj bi za individualno delo in izdelavo osebnega albuma potrebovali več fotografij iz življenja uporabnikov.

- Želijo tudi višjo finančno podporo za delo na oddelkih za demenco, kar bi jim omogočilo pripravo bolj kvalitetnega gradiva ter zanimivejše aktivnosti za uporabnike.

d) Izobraževanje zaposlenih

- Večina zaposlenih se samoiniciativno izobražuje o novostih s pomočjo Youtuba in Pinteresta, kjer iščejo ideje za nove aktivnosti. Polovica vprašanih se je za delo z ljudmi z demenco izobraževala v okviru FIRISA, le posamezniki tudi za posebne metode. Nekateri pa niso navajali posebnih izobraževanj.

- Strokovni delavci si želijo več izobraževanja na področju dela z ljudmi z demenco in znanja o novih pristopih.

7. Predlogi

- Z zaposlitvijo dodatnih strokovnih delavcev na oddelkih za demenco bi povečali možnost za individualno delo z uporabniki in dosegli boljše rezultate zaviranja bolezni. Ker nimajo vsi stanovalci veliko obiskov, so osamljeni in preveč prepuščeni sami sebi, bi s povečanjem kadra lahko zagotovili organizirane aktivnosti tudi za vikende in praznike.

- Potrebno je, da v domovih, kjer tega še ne izvajajo, vodstvo doma s pomočjo zunanjih strokovnjakov, organizira letna izobraževanja za zaposlene, da pridobijo znanja o novih pristopih dela z ljudmi z demenco. Firis ponuja naslednje izobraževalne programe in seminarje za delo z ljudmi z demenco: Inovativna validacija, Bazalna stimulacija, Demenca – temeljni odnos, Organizacija dela v skupini (oddelku) z osebami z demenco, Gibalne in socialne igre za delo s starostniki in osebami z demenco, Svet človeka z demenco v socialno varstveni ustanovi.

- V tistih domovih, kjer še nimajo urejene okolice, bi bilo potrebno urediti ograjeni park ali vrt, da bi ljudje z demenco lahko več časa brezskrbno preživeli v naravi.

- Zaradi pozitivnih učinkov na ljudi z demenco predlagam pogostejšo uporabo slikovnega gradiva in fotografij pri vseh aktivnostih, kjer bi pripomogle k boljšemu razumevanju poteka aktivnosti ali pri izvedbi aktivnosti, kjer imajo fotografije ali slikovno gradivo glavno vlogo. Uporablja se jih v obliki plakatov, povečanih fotografij, knjig, revij, časopisov, diaprojekcij, ilustracij ali prikazuje na računalniku. Potrebno bi bilo zvišanje finančnih sredstev namenjenih za oddelke z demenco, saj bi tako pridobili več slikovnega gradiva za razne aktivnosti za ohranjanje kognitivnih funkcij. Za lažje sporazumevanje z ljudmi z demenco v bolj napredovanih stadijih, je priporočljiva uporaba kartic s fotografijami. Ob zapisu življenjske zgodbe stanovalca, bi bila potrebna pridobitev arhiva osebnih fotografij od svojcev in skupno oblikovanje posameznikovega foto albuma. Predlagam, da se enkrat tedensko oziroma po želji stanovalca pregleduje osebni foto album in se hkrati odvija pogovor o osebah in dogodkih iz njegovega življenja. Hodnike, skupne prostore in sobe ljudi z demenco bi bilo potrebno opremiti s piktogrami z jasnimi napisi, za lažjo orientacijo stanovalcev.

- Izvedba delavnice fototerapije v domu za ljudi z demenco s strani Zavoda za fototerapijo, ki jo po potrebi organizira vodstvo doma.

8. Uporabljena literatura

Literatura

Berman, L. (1993). *Beyond the smile: The Therapeutic Use of the Photograph*. London: Routledge.

Bryden, C. (2005). *Dancing with dementia: my story of living positively with dementia*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley.

Craig, C. (2009). *Exploring the Self through Photography - ACTIVITIES FOR USE IN GROUP WORK*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Flaker, V., Kresal, B., Mali, J., Milošević Arnold, V., Rihter, L., & Velikonja, I. (2004). *Delo z dementsnimi osebami: Priprava modela obravnave oseb z demenco*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Kitwood, T. M. (1997). *Dementia reconsidered: the person comes first*, Norfolk: Britain by Biddles Ltd.

Klevišar, M. (2016). *V dom - zakaj pa ne*. Celje: Celjska Mohorjeva založba.

Kogoj, A. (2007). Značilnosti in razumevanje demence. V Mali, J. & Milošević Arnold, V. (2007). *Demenca – Izziv za socialno delo* (str. 15 – 21). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Krauss, D. A. (1983). *Phototherapy in Mental Health*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.

Lemon, N. (2007). Take a photograph: Teacher reflection through narrative, *Reflective Practice*, 8(2), 177-191. Melbourne: The University of Melbourne.

Lukič-Zlobec, Š., Krivec, D., & Flajšman, B. (2015). *Živeti z demenco doma: za svoje in družabnike oseb z demenco*, Ljubljana: Slovensko združenje za pomoč pri demenci - Spominčica, Alzheimer Slovenija.

Mali, J. & Milošević Arnold, V. (2007). *Demenca – Izziv za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mali, J., Mešl, N., & Rihter, L. (2011). *Socialno delo z osebami z demenco: raziskovanje potreb z demenco in odgovorov nanje*, Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mali, J., Flaker, V., Urek, M., & Rafaelič, A. (2018). *Inovacije v dolgotrajni oskrbi : primer domov za stare ljudi*, Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

Milošević Arnold, V. (2006). Celostna obravnava oseb z demenco v domu za stare. *Socialno delo*, 45(3/5), 119-126.

Milošević Arnold, V. (2007). Socialnodelovni pogled na demenco. V J. Mali, & V. Milošević Arnold (ur.), *Demenca – izziv za socialno delo* (str. 23–35). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Nolan, M., Davies, S., & Grant, G. (2003). *Working with older people and their families*. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press.

Pečjak, V. (2007). *Psihologija staranja*. Bled: samozaložba.

Peljhan, M. (2015). *FOTOTERAPIJA – Od konceptov do praks*, Center za izobraževanje in rehabilitacijo, Kamnik.

Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost: Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Van Hülsen, A. (2010). *Zid molka: Oblike dela z osebami z demenco na primeru validacije in drugih novih teorij*. Logatec: Firis Imperl.

Weiser, J. (1999). *Phototherapy Techniques: Exploring the Secrets of Personal Snapshots and Family Albums*. Vancouver: Phototherapy Centre

Viri

Bilban, M. (2018). *Demenca*. Pridobljeno dne 5. 6. 2020 s

http://www.zvd.si/media/medialibrary/2018/02/Delo_in_varnost_2018-1_Demenca_2_del.pdf

Demenca.eu (2018), *Priporočila za optimizacijo in načrtovanje domov za ljudi z demenco*.

Pridobljeno dne 5.6.2020 s <http://demenca.eu/wp-content/uploads/2018/03/Preporuke-SLO-web.pdf>

Edemenca. (2019). *Kakšno je stanje glede demence po svetu in v Sloveniji*. Pridobljeno dne 2.

5. 2020 s <https://edemenca.si/kaksno-je-stanje-glede-demence-po-svetu-in-v-sloveniji/>

Ministrstvo za zdravje. (2016). *Strategija obladovanja demence*. Pridobljeno dne 12.12. 2019 s

https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/Preventiva-in-skrb-za-zdravje/nenalezljive-bolezni/Strategija_obvladovanja_demence.pdf

Pravno informacijski sist. (2004). *Pravilnik o postopkih pri uveljavljanju pravice do institucionalnega varstva*. Pridobljeno dne 25. 5. 2020 s

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV4776#>

Skupnost socialnih zavodov (2020). *Pregled kapacitet institucionalnega varstva starejših in*

posebnih skupin odraslih. Pridobljeno dne 1. 6. 2020 s <http://www.ssz-slo.si/splosno-osebni-domovih/pregled-kapacitet-in-pokritost-institucionalnega-varstva-starejsih-in-osebni-skupin-odraslih/>

9. PRILOGE

9.1. Smernice za intervju

Kako poskrbite v Vašem domu za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času?

Kako motivirate ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco uporabljate slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Zakaj se v domu odločate za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

Kako ste se strokovni delavci usposabljali za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Katere metode poznate?

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) uporabljate slikovno gradivo?

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Kaj bi vi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografije pri delu?

9.2. Transkripcije intervjujev

Intervju A

Kako poskrbite v Vašem domu za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

Naš dom ima urejeno delno segregirano obliko obravnave pri demenci (0a). Vsak dan od 9.15 do 11.15 organiziramo različne aktivnosti v dnevnem prostoru (0b), ki ji namenjena stanovalcem z demenco. Aktivnosti, ki jih izvajamo skupaj s stanovalci so: razne družabne igre (1), muzikoterapija (2), gospodinjske dejavnosti (3), branje pesmi in pravljic (4), sprehod v ograjenem parku ob domu (5), fizioterapija (6), vsako sredo imamo prireditve z zunanjimi nastopajočimi (7).

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času?

Popoldne nimamo vodenih aktivnosti, zato imajo prosto izbiro, glede tega, kaj želijo početi (8).

Kako motivirate ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

Povdarek imamo na poznavanju življenjske zgodbe, kjer potem aktivnosti povezujemo z njihovimi interesi in znanji (9a), ponudimo jim več različnih stvari (9b), poskušam jih čim bolj spodbujati (10) in jim tudi omogočiti alternative, če ne želijo delati to, kar je trenutno počne večina v skupini (11).

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

Najbolj radi sodelujejo pri muzikoterapiji (12), petju (13), zelo se vključujejo tudi pri pogovorih o preteklosti (14) oziroma o stvareh, ki so jim še ostale v spominu iz mladosti.

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco uporabljate slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Slikovno gradivo, uporabljamo kar veliko (15a). Pogosto pripravimo igro spomin z živalskimi motivi, kjer stanovalci iščejo pare (15b). Zelo so jim všeč tudi dvodelne sestavljanke, kjer povezujejo predmete, ki spadajo skupaj (16). Veliko tudi beremo pravljice (17), kjer si potem ogledajo slike in uganke, kjer s pomočjo besedila in fotografije iščejo neznanke (18). Individualno s stanovalci pregledujemo fotografije iz njihovega življenja (19).

Zakaj se v domu odločate za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

Zaradi dokazanih pozitivnih učinkov (20), s pomočjo slikovnega gradiva se lahko tudi izražajo (21), ko pozabijo besede za kakšno stvar. Po domu imamo tudi napise in fotografije, po katerih se nekateri lažje orientirajo (22).

Kako ste se strokovni delavci usposabljali za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Veliko se pripravljam sama s pomočjo youtube (23), veliko idej najdem tudi na pinterestu (24), udeležila sem se nekaj izobraževanj na temo vodenja dela z ljudmi z demenco (25).

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) uporabljate slikovno gradivo?

Uporabljamo ga pri vseh stanovalcih z demenco (26), saj jih ne ločujemo po fazah, samo nekateri z bolj napredno demenco potrebujejo več spodbujanja in usmerjanja za sodelovanje (26a).

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

Pomembno je sodelovanje s svojci, da ob prihodu v dom oziroma tudi kasneje prinesejo spomine na njihovo preteklost, saj se ob pregledovanju fotografij vrne marsikateri spomin (27) in jim vrne tudi samozavest, da še niso čisto izgubljeni (28).

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Njihove reakcije so večinoma pozitivne (29), nasmehi (30), ko se spomnijo dogodkov in oseb iz fotografij.

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Fotografije jim pomagajo pri priklicu spominov na določene dogodke (31a), tako pogosto začnejo pripovedovati stare anekdote iz njihovega življenja (31b) Pomembno pa je tudi iz metode opolnomočenja, saj jim daš moč vedeti, da še imajo pomembno vlogo in spomine (32).

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Vidim, da se ob pregledovanju fotografij počutijo pomembne (33), in bolj samozavestne (34), saj prikličejo lastne spomine (35), in velikokrat začnejo sami od sebe pripovedovati zgodbe iz preteklosti (36).

Kaj bi vi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografijo pri delu?

Potrebovali bi več izobraževanj (37), za še bolj uspešno vodenje oseb z demenco pa tudi več kadra (38), kar bi nam omogočilo več individualnega dela (39).

Intervju B

Kako poskrbite v Vašem domu za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

Imamo sprejet program dela z dementsnimi ljudmi (1a), kjer je zapisana vsa možna vsebina in oblike dela (1b). Načrtujemo tudi tedenske aktivnosti, ki jih izobesimo na oglasne deske (2).

V dnevnem ritmu pa vam lahko opišem delo in načrtovanje dela tako:

Delo in aktivnosti s stanovalci potekajo 24 ur (3). V vsakem času dneva (4) moramo prepoznavati njihove potrebe (5), jih usmerjati (6), vzpodbujati pri najmanjših stvareh (7). Vse kar počnemo skupaj so aktivnosti (8). Zjutraj se dela nega usmerjena na stanovalca (9). Tudi če se misli, da se nekdo ne zmore umiti (10), ga postavimo pred umivalnik (11), damo roke pod tekočo vodo (12) in že ve kaj mora početi (13). Lahko mu damo umivalno krpico na roko in usmerimo proti delu telesa (14) in že ve, kaj mora početi (15). Stanovalca zjutraj posedemo na straniščno školjko (16) in ker je v anatomskem položaju, odvaja (17). V roko mu damo glavnik (18), nakažemo kaj more narediti, in že se češe (19). Tako je pri oblačenju in vseh aktivnostih (20). Tudi zajtrk je aktivnost (21). Nekdo, ki nima oprijema žlice potrebuje samo to, da mu razgibamo prste (22), in lahko je (23). Takšnih majhnih stvari je veliko (24). Tu so jutranje molitve (25), telovadba (26), rutine (27)... Na tak način mora biti sestavljen ves dan (28). To so pravi pristopi (29). Omogočanje stanovalcu biti to kar je (30). Prav tak kot je, edinstven (31), ne pa da bi ga spreminjali (32). Moramo ga le spremljati (33).

Glede načrtovanih aktivnosti sem povedala na začetku: Vsak teden naredimo program aktivnosti (34), ki se bodo vršile tekom tedna in jih izvajamo (35). Tisti, ki pa ne želijo sodelovati (36), imajo možnost iti na fizioterapijo (37) ali delovno terapijo (38a), ali na druge aktivnosti (38b), gledajo televizijo (39) ali poslušajo glasbo (40), se sprehajajo (41). Vse sobe imajo izhod na zelenico (42), tako da je stanovalcem omogočen izhod na prosto (43) in gibanje po lastnih željah (44), kar dobro izkoristijo v pomladnih in poletnih mesecih. Imamo tudi zunanjo pokrito senčnico s klopjo (45) in visoke grede (46). Gre za živeti življenje brez omejitev (47), v varnem okolju (48) in sprejetosti (49).

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času?

Vedno lahko odločajo o svojem času (50). So le povabljeni v aktivnosti (51). Če jih odklonijo, je to njihova izbira (52).

Kako motivirate ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

S ponujanjem različnih aktivnosti (53), da si izbere tisto, ki mu ustreza (54), se počuti prijetno (55) in varno (56). Vedno moramo imeti pripravljenih več aktivnosti (57), če nam predvidena ne uspe (58).

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

V vse dejavnosti delovne terapije (59), vseh nastopov (60) in dogodkov v Domu (61), ki so namenjeni vsem stanovalcem ob spremstvu, ter vseh aktivnosti, ki jih ponudimo v okviru dela bivalne enote (62).

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco uporabljate slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Pri prepoznavah (63), vadbi spomina (64), asociacijah (65), branju (66), pogovorih o živalih (67), letnem času (68), povezovanju pojmov (69).

Zakaj se v domu odločate za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

Ker jih spodbudi pri izražanju (70). Vedno pa mora biti na sliki le ena stvar . En obraz, en objekt ali žival (71). Le tako se osredotočijo (72) in prepoznajo stvari (73). Lahko se oblikuje časopis za dementne oblikovan na tak način (74). Lahko se naredi biografija lastnih fotografij (75), fotografij družine zaradi ohranjenega daljnoročnega spomina (76), spomnijo se npr. očeta ali mame, partnerja ne prepoznajo. Če delamo album za posameznika (77), fotografije morajo biti velike A4 (78), da jih lahko lista .Prav tako časopis za dementne. Tudi pri listanju mora imeti v pogled le eno sliko (80), tako da jih ne nameščamo obojestransko (81).

Kako ste se strokovni delavci usposabljali za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Imam celoletno šolo za delo z dementnimi v okviru FIRISA (82), ki je bila izvedena izključno s tujimi predavatelji (83) in ob njih še našo nevrologinjo in psihologom (84) in celoletno šolo iz bazalne stimulacije (85).

Katere metode poznate? Metode oziroma možnosti izvedb sem naštel že prej.

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) uporabljate slikovno gradivo?

Ne uporablja se v III. Stadiju (86), kjer se kasneje dementnemu približamo skozi dotik (87).

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

Zelo pomembne zaradi ohranjenega dolgoročnega spomina (88).

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Sproščene (89), fotografije zamaknjeno gledajo (90), prepoznava dom, prepoznava brate, sestre starše (91).

Ta aktivnost lastnega albuma jih umiri (92), skoncentrirajo se na videno (93), govorijo o tem (94).

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Sproža govor (95), sproža spomine (96), stanovalec je aktiven v pripovedi (97), mimiki (98), kretnjah (99).

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Je aktivnost, ki vedno prinaša smiselnost v terapevtskem odnosu (100), zaradi vseh zgoraj naštetih odzivov stanovalcev.

Kaj bi vi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografijo pri delu?

Ni ovir za uporabo (101). Pri delu je potrebno videti smisel (102), cilj (103) in slediti reakcijam stanovalca (104). Pri izdelavi albuma pa potrebujemo sodelovanje s svojci (105), saj izdelava takšnega albuma prinaša nekaj stroškov (106) in čas za pripravo gradiva (107).

Intervju C

Kako poskrbite v Vašem domu za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

V zadnjih letih prehajamo iz medicinskega (0a) v socialni model strokovnega dela (0b). V tej enoti so že v začetku delovanja ustanovili gospodinjsko skupnost (1), v kateri biva okoli 20 stanovalcev (2), jaz sem po poklicu delovna terapevtka (3a), na oddelku pa sem vodja aktivnosti (3b). Tedensko pripravim nov program (4), ki se veliko povezuje z letnim časom ali prazniki, tako da je tudi program tematsko čimbolj raznolik (5). Dan se začne s prebujanjem z delovno inštruktorico (6), jutranja nega (7), oblačenje (8), potem ob glasbi (9) skuhamo kavo (10) in pojemo zajtrk (12). Sledi telovadba (13), najbolj so jim všeč igre z žogo (14), vsak dan tudi uredimo tablo z datumom, letnim časom in vremensko napovedjo (15). Potem pa začnemo z aktivnostmi (18), ki sem jih pripravila za tisti dan. Danes smo imeli kviz (19), male sive celice (20), tako no razne miselne igre (21), veliko pojemo (22), listamo revije (23) in knjige (24), sestavljajo puzzle (25), izdelovanje okraskov (26), likovno ustvarjanje (27), veliko se pogovarjam z njimi (28), ročne spretnosti (29).

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času?

Odločajo se sami (30), popoldne nimamo organiziranih aktivnosti (31), tako da večinoma bolj gledajo televizijo (32), poslušajo radio (33), so zunaj na ograjenem vrtu (34) ali počivajo v svoji sobi (35).

Kako motivirate ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

Aktivnosti poskušam narediti čimbolj zanimive (36) in s svojo pozitivno energijo (37), in petjem (38) jih pritegnem, da mi namenijo svojo pozornost (39). Pogosto stole postavim v krog (40), tako se čutijo bolj povezane med sabo (41) in veliko bolj sodelujejo pri aktivnostih (42).

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

Pogovor (43), ki ga podprem s kakšnim slikovnim gradivom (44), ogledovanje fotografij (45) in miselne igre (46), športne dejavnosti so jim tudi pri srcu (47).

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco uporabljate slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Večkrat prinesem kakšen lokalni časopis (48), z veseljem si ogledujejo fotografije (49) in prebirajo naslove (50). Kdaj si sama zamislim določeno temo za pogovor (51), in prej pripravim fotografije, ki jih sprintam na večji format (52), da si lažje priključijo spomine (54). Pogosto pa pogovor spontano zaide v druge teme (55), takrat jim hitro poiščem tudi kakšno fotografijo na telefonu (56) ali računalniku (57). Uporabljamo tudi leseno sestavljanke (58), kjer povezujejo med sabo podobne pojme (59).

Zakaj se v domu odločate za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

S pomočjo teh pripomočkov se lažje priključijo kakšni njihovi osebni spomini (60) in se vrnejo v preteklost (61).

Kako ste se strokovni delavci usposabljali za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Usposabljala sem se na faksu, kot delovna terapevtka (62), veliko metod sem spoznala, ko sem delala kot prostovoljka (64), v veliko pomoč mi je internet (65), predvsem angleško gradivo (66). Veliko najdem na youtubu (67) in pinterestu (68).

Katere metode poznate?

Metoda dela s pomočjo življenjske zgodbe naših uporabnikov (69).

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) uporabljate slikovno gradivo?

Pri vseh (70), tam nekje do konca 3. faze (71).

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

Glede na njihove odzive se mi zdijo zelo pomembne (72). Potrebovali bi jih absolutno več (73), ampak žal ni veliko interesa s strani svojcev (74).

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Reakcije so različne (75), prevladuje veselje (76), kdaj zaznam tudi žalost (77).

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Priključijo spomine (78) in začnejo razlagati (79) o tistem času, oziroma motivu, ki je na fotografiji, če ga prepoznajo, kar pa ni vedno.

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Jaz bi ocenila, da so učinki zelo pozitivni (80), ker fotografije priključijo spomine (81) in jim tako vrnejo vrednost njihovega življenja (82) in moč, da so še sposobni (83).

Kaj bi vi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografije pri delu?

Več finančnih sredstev za nakup materiala (84), zdaj veliko naredim iz lastnega žepa (85). Želim si tudi več sodelovanja s svojci (86).

Intervju D

Kako poskrbite v Vašem domu za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

Imamo dva varovana oddelka (1). Aktivnosti potekajo po programu dela (2). Jutranje urejanje (3), zajtrk (4), gibalne aktivnosti (5), aktivnosti v delovni terapiji (6), fizioterapiji (7), kosilo (8), popoldanske aktivnosti (9), večerja (10), priprava na spanje (11). Spodbujamo (12) in motiviramo jih (13), da samostojno naredijo kar zmorejo (14). Stanovalci imajo možnost izbire med aktivnostmi, ki se izvajajo na oddelku (16) in tistimi, ki se izvajajo v prostoru delovne terapije (17). Stanovalce na domske aktivnosti pospremimo (18).

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času?

Stanovalci so k aktivnostim povabljeni (19), jih motiviramo (20) – spodbujamo, da bi sodelovali (21). Sami se odločijo ali želijo sodelovali ali ne (22).

Kako motivirate ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

Povabilo k sodelovanju (23), demonstracija (24) - pokažemo kaj in kako naj naredijo.

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

K aktivnostim v okviru delovne terapije (25), vsak po svojih sposobnostih (26).

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco uporabljate slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Pri aktivnostih za ohranjanje kognitivnih veščin (27). Primer: igra spomin (28).

Zakaj se v domu odločate za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

Ker pomaga pri obujanju spominov (29).

Kako ste se strokovni delavci usposabljali za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Nisem se posebej usposabljala za uporabo slikovnega gradiva (30).

Katere metode poznate?

Validacija (31), individualen pristop (32).

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) uporabljate slikovno gradivo?

Stanovalcev ne razvrščamo v faze (33), poizkušamo uporabljati dokler je odziv na slikovni material (34). Če ima stanovalec interes pogledati (35) revijo (36) ali knjigo (37), mu to omogočimo. Stanovalci prepoznajo kaj je na sliki (39), velikokrat pa tudi ne. Znajo prebrati (41), a si prebranega ne zapomnijo (42).

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

Stanovalci imajo fotografije iz svojega življenja pri sebi (43), na primer na nočni omarici (44) ali obešene na steni (45). Lahko jih pogledajo kadar želijo (46). To jim veliko pomeni, dokler se spomnijo obrazov (47).

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Veseli so (48), se nasmejejo (49), dokler prepoznajo osebe (50).

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Absolutno jim pomagajo pri priklicu spominov (51) in izražanju svojih čustev (52).

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Namenske »terapije« z njihovimi fotografijami ne izvajamo (53).

Kaj bi vi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografijo pri delu?

Izobraževanje v tej smeri (54).

Intervju E

Kako poskrbite v Vašem domu za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

V našem domu se poslužujemo delno integrirane oblike obravnave stanovalcev z demenco (1). Imamo tedensko sestavljen program aktivnosti (2) namenjene osebam z demenco, ki pa se prilagaja počutju stanovalcev (3). Stanovalce z demenco, ki so sposobni vključevanja v aktivnosti namenjene ostalim stanovalcem vključujemo v le-te (4) v okviru njihovih zmožnosti (5).

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času?

Stanovalci z demenco v veliki meri potrebujejo vodenje (6), usmerjenje (7) in spodbudo za vključevanje v aktivnosti (8) in prostočasne dejavnosti. Seveda se vedno upošteva njihovo voljo za pripravljenost za sodelovanje (11). Dejavnosti se oblikujejo tudi na podlagi osebnega načrta (13) iz katerega je razvidno kakšne aktivnosti so posamezniku blizu (14) in so ga v preteklosti osrečevale oziroma mu krajšale čas (15).

Kako motivirate ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

Osebe z demenco se za vključevanje predvsem spodbuja k sodelovanju (16) in se jih pogosto pohvali (17), saj pohvala spodbuja (18) in ohranja občutek lastne vrednosti (19).

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

Osebe z demenco najbolj aktivno sodelujejo pri prepevanju ljudskih pesmi (20) ter molitveni skupini (21), saj so to stvari, ki so jih spremljale iz ranega otroštva, kamor sega njihov spomin (22). Odvisno tudi od faze demence v kateri se posameznik nahaja (24).

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco uporabljate slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Slikovno gradivo se uporablja pri bralnih aktivnostih (25), aktivnostih za upočasnitev kognitivnega upada (26), likovnih aktivnostih (27).

Zakaj se v domu odločate za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

Uporabljamo ga veliko (28), ker dopolnjuje verbalna navodila (29), ker so stanovalcem blizu, ker smo ljudje zelo vizualna bitja (30). Pa tudi zato, ker sprožajo asociacije (31), spominjanje na pretekle dogodke (32).

Kako ste se strokovni delavci usposabljali za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Nisem imela posebnega usposabljanja za uporabo slikovnega gradiva (33).

Katere metode poznate?

Likovne aktivnosti (35) in bralne aktivnosti (36) za povečanje miselne aktivnosti (37).

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) uporabljate slikovno gradivo?

Pri vseh stadijih demence (38).

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

Prepoznava (39) in spominjajo se oseb, predmetov, dogodkov iz preteklosti (40). O njih govorijo (41) in izražajo različna čustva (42).

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Reakcije so različne (43), nekateri so veseli (44), drugi žalostni (45), včasih ni nekih izrazitih čustvenih reakcij (46).

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Z njimi prikličemo marsikateri spomin iz življenja stanovalca (47), zaposlijo stanovalca (48).

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Pozitivno vplivajo na verbalno komunikacijo (49), kognitivne aktivnosti (50), vzpodbujajo čustvene odzive (51), kot aktivnost jih zamoti (52).

Kaj bi vi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografijo pri delu?

Več slikovnega gradiva za konkretnega stanovalca (53), torej sodelovanje s svojci (54).

Intervju F

Kako poskrbite v Vašem domu za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

Stanovalci z vrsto oskrbe IV, ki zaradi demence ali podobnih stanj potrebujejo osebno spremljanje in povečano pozornost (1), so v aktivnosti vključeni v okviru posebnega programa za delo s stanovalci z vrsto oskrbe IV (2). Ostali stanovalci z diagnozo demence, ki posebnega programa ne potrebujejo (3), se vključujejo v redno aktivnosti za vse stanovalce doma (4).

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času? Sami imajo možnost izbirati, kaj želijo početi v času, ko nimamo organiziranih dejavnosti (5). Pogosto se zamotijo se z listanjem časopisov ali revij (6), kjer si bolj ogledujejo fotografije (7), gledanje televizije (8), počivanje v sobi (9). V popoldanskem času in ob vikendih imajo tudi kar nekaj obiskov svojcev, kar jim veliko pomeni (10).

Kako motivirate ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

Z nenehnim opazovanjem (11) in ugotavljanjem, v katerih aktivnostih najbolj sodelujejo (12) in jih poskušamo prilagajati temu (13). Sicer jih pa spodbujamo s pogovorom (14).

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

Gospodinjske dejavnosti so jim zelo všeč (15), na primer, peka kruha, piškotov (16), lupljenje jabolk (17), radi imajo tudi gibalne aktivnosti (18), razne igre z žogo (19), sprehodi (20), prepevanje pesmi (21).

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco uporabljate slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Pri bralno pogovorni uri (22), vajah abstraktnega mišljenja (23) in ohranjanja besednega zaklada (24).

Zakaj se v domu odločate za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

Ker stanovalci po večini slabo vidijo pisana besedila (25), slike pa so večjega formata (26). Poleg tega, kljub upadu spoznavnih sposobnosti slika deluje bolj realno (27), in si tako lažje ustvarjajo vsaj nekakšno predstavo v mislih (28). Lažje sledijo temu, kar vidijo, kot pa besedam (29).

Kako ste se strokovni delavci usposabljali za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Preko izobraževanj, namenjenih za osebe domov za stare (30) ter z lastno pobudo prebirati in slediti novostim (31).

Katere metode poznate?

Ne morem izpostaviti metode, ki bi temeljila zgolj na uporabi slikovnega gradiva. Uporaba slikovnega gradiva je lahko del več ali vseh metod za delo s stanovalci z demenco (33).

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) uporabljate slikovno gradivo?

Pri vseh fazah, ne glede na stopnjo demence (34).

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

Fotografije so sicer pomembne predvsem v začetnih fazah demence (35), ko oseba še prepoznava svoje bližnje in sebe (36). V kasnejših fazah morajo biti to fotografije iz njihovega otroštva, saj imajo v »spominu« sebe kot otroka (37), mladega človeka. Za demenco je namreč značilna predvsem izguba kratkoročnega spomina, zato sebe nimajo v spominu takšnih, kakršni so v tem trenutku. V zelo napredovali stopnji demence ni več pomembno, kdo je na fotografiji, saj ne prepoznavajo nikogar več (40).

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Različne (41), odvisne od posameznika (42), stopnje demence (43). Nekateri še uspejo koga prepoznati na fotografiji (44) in začnejo govoriti neko zgodbo (45), drugi jočejo (46). Odvisno, kakšen košček spomina jim vzbudi fotografija in kako doživljajo spomin na določene trenutke v življenju (48). Če neka fotografija npr. osebi z demenco asociira na vojni čas, lahko podoživi travme iz vojnega časa in bo padla v jok (49), strah (51). Lahko se spomni lepega otroštva (52) in začne pripovedovati zgodbo, kako je kot otrok hodil-a v šolo (53).

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Dogodkov se redko spomnijo v celoti (55). So bolj prebliski, izseki iz dogodkov (56).

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Načeloma gre za okupacijo, da se jih z nečim zaposli (57). Učinki uporabe fotografij so pozitivni (58), saj z njimi obudimo marsikateri spomin (59) in spodbujamo interakcijo (60).

Kaj bi vi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografije pri delu?

Morda le več sodelovanja s svojci (61), ki so vir fotografij, ki so bile v lasti osebe z demenco (62). Do ostalih fotografij najdemo pot sami, ali pa jih tudi sami izdelamo (63).

Intervju G

Kako poskrbite v Vašem domu za vsakodnevne aktivnosti stanovalcev z demenco?

Bistveno je, da se prilagodi posamezniku celoten potek življenja čez celoten dan (1). Pomagamo si z opornimi časovnimi točkami (2). 8.15 imamo zajtrk v skupini (3), 12.15 kosilo (4), 17.15 večerja (5). To so seveda okvirne ure, sproti se prilagajamo stanovalcem (6). Npr. prihranimo zajtrk za kasneje ali pa ga postrežemo v sobi. Same aktivnosti pa se začnejo s tem, ko vstopimo v sobo (7) in jih pozdravimo. Potem začnemo z urejanjem (8), umivanje s krpico (9), oblačenjem (10). Pri tem jih je potrebno usmerjati (11) oziroma jim pokazati kako in kaj. Vse delamo s povdarkom na ohranjanju samostojnosti (12). Lahko je narobe, če jim preveč pomagamo ali pa premalo, treba je oceniti, kdaj je ravno prav pomoči (13), da ima človek še vedno občutek, da zmora sam, da je koristen (14). Jutranja aktivnost je lahko tudi že postiljanje postelje (15). Tisti, ki si želijo in jim ustreza to ustreza, pomagajo pri pripravi pogrinjov (16). Namen gospodinje je, da začutimo in opazimo, kaj si nekdo želi (17). Pozoren moraš biti na neverbalno govorico (18), mogoče še samo s pogledom pokažejo interes za vključitev k aktivnosti. Veseli me, če nekdo izrazi sam željo, kaj točno bi počel, ampak to se

zgodí zelo redko (19). Rabijo veliko vodenja (20) in spodbude (21) ter da jih podpremo tam, kjer so njihovi viri moči (22).

V kolikšni meri imajo stanovalci z demenco možnost odločanja o dejavnostih v prostem času?

Pri nas imamo organizirane dejavnosti čez cel dan (23) ter tudi vikende in praznike (24). Velik poudarek je na individualnosti (25), tako da ima vsak stanovallec prosto izbiro v kakšni meri bi želel sodelovati (26). V popoldanskem času imajo pogosto tudi obiske svojcev (27).

Kako motivirate ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih?

Pomembno je, da pristopiš do njih s pozitivnim pristopom (28). Veliko jih sprašujem, kaj bi radi počeli (29), lažje jim je, če jim daš konkretno izbiro (30), drugače pogosto ne vedo, kaj vse obstaja. Če ne želijo sodelovati, to spoštujem (31), saj pride dan, ko je nekdo utrujen in si ne želi sodelovati pri aktivnostih (32). Se prilagodimo trenutnemu počutju in zmožnostim (33).

V katere dejavnosti se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo?

Ko človeka spoznaš, vidiš kaj ga veseli in imaš nabor aktivnosti med katerimi potem manevriraš (34). Veliko sodelujejo pri petju (34a), kognitivne vaje (35), telovadba (36), žoganje na mizi (37). Drugače pa zelo individualno pristopamo in pripravimo aktivnosti glede na interes posameznika (38).

Pri katerih dejavnostih z ljudmi z demenco uporabljate slikovno gradivo (kartice, knjige)?

Fotografije uporabljamo tudi za lažjo orientacijo po domu (39). Na vratih sobe imajo svojo fotografijo (40), samo tisti, za katere smatramo, da je to smiselno. Na fotografiji piše »To je moja soba, gospa ...«. Imamo usmerjevalne table za stranišče (41), koledar (42), urnik obedov (43). Aktivnosti pri katerih uporabljamo slikovno gradivo pa je na primer, igra spomin (44), branje (45), pregledovanje albumov (46), pesmarice z besedilom (47), uganke (48).

Zakaj se v domu odločate za metode, pri katerih se uporablja slikovno gradivo?

Fotografije so zelo uporaben pripomoček za sporazumevanje (49), odpiranje tem za pogovor (50), pomagajo pri ohranjanju spomina (51). Imamo gospoda, ki je gluhi, pri njem je res poudarek na vizualnih gradivih (52). Slikovni jezik - kretnje imamo prikazan na fotografijah (53), s pomočjo katerih se tudi sporazumevamo (54). Imamo tudi albume za vsako skupino posebej, kjer zbiramo fotografije aktualnega dogajanja (55), ujamemo trenutke v fotografijo (56). Pomembni so tudi osebni predmeti (57), fotografije svojcev (58), gobelini, ki jih imajo izobešene v sobi (59). Družinski album tudi pregledujemo skupaj (60).

Kako ste se strokovni delavci usposabljali za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco?

Veliko idej črpal iz youtuba (69a), izobraževala pa sem se preko FIRIS-a (69b).

Katere metode poznate?

Uporabljamo metodo z življenjsko zgodbo (61). To pomeni, da soustvarjamo skupaj s osebo in njegovimi svojci (62). Razvijamo nekaj kar bo za tega človeka pozitivno in spodbudilo njegove čute, spomine (63). Ustvarimo

slikovno mapo za vsakega posameznika (64), ki vsebuje fotografije stvari, ki so njemu blizu (65), kar je pa pogosto izhodišče za pogovor. (66). S stanovalci gradimo partnerski odnos (67), da ga dobro spoznamo in vidimo, katere stvari ga res veselijo, s katerimi aktivnostmi se čuti izpolnjenega (68).

Pri katerih stanovalcih z demenco (glede na fazo) uporabljate slikovno gradivo?

Od posameznika odvisno, ampak poskušamo pri vseh fazah (70).

Kako pomembne so fotografije preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco?

So jim pomembne, čeprav tega ne ubesedijo pogosto (71), ampak izraz na obrazu veliko pove (72).

Kakšne so čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije iz svojega življenja?

Ubesedijo dogajanje (73), občutke iz dogajanja na fotografijah (74). Vzbudijo čustva (75), večinoma so pozitivne reakcije (76).

Kako vpliva pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov?

Izhodišče za pogovor (77), pomaga pri obujanju spominov (78).

Kakšni so učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco?

Za vizualne tipe je odlična stimulacija (79), pregledovanje vpliva na spominjanje dogodkov (80), razvije se pogovor (81).

Kaj bi vi strokovni delavci še potrebovali, da bi v večji meri uporabljali fotografije pri delu?

Vključitev socialne delavke (82), več časa za individualno delo (83), več direktnega sodelovanja s svojci (84), lažje bi bilo, če bi svojci že ob sprejemu prinesli fotografije (85).

9.3. Odprto kodiranje

Tabela 9.1

Št. intervjuja	Izjave	Pojmi	Kategorija
Aktivnosti v domu			
A	0a Naš dom ima urejeno delno segregirano obliko obravnave pri demenci 0b Vsak dan od 9.15 do 11.15 organiziramo različne aktivnosti v dnevnem prostoru 1 razne družabne igre 2 muzikoterapija 3 gospodinjske dejavnosti 4 branje pesmi in pravljic 5 sprehod v ograjenem parku ob domu, 6 fizioterapija 7 prireditve z zunanjimi nastopajočimi	0a delno segregiran 0b 9.15 - 11.15 1 družabne igre 2 muzikoterapija 3 gospodinjske dejavnosti 4 branje 5 sprehod 6 fizioterapija 7 prireditve	0a Model dela 0b časovni potek 1 vrsta aktivnosti 2 vrsta aktivnosti 3 vrsta aktivnosti 4 vrsta aktivnosti 5 vrsta aktivnosti 6 vrsta aktivnosti 7 vrsta aktivnosti

Možnost odločanja o dejavnostih v prostem času			
A	8 imajo prosto izbiro, glede tega, kaj želijo početi	8 prosta izbira	
Način motivacije ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih			
A	9a Povdarek imamo na poznavanju življenjske zgodbe, kjer potem aktivnosti povezujemo z njihovimi interesi in znanji 9b ponudimo jim več različnih stvari 10 poskušam jih čim bolj spodbujati 11 omogočiti alternative, če ne želijo delati to, kar je trenutno počne večina v skupini	9a življenjska zgodba 9b izbira 10 spodbuda 11 alternativne možnosti	9a metoda dela 9b način motivacije 10 način motivacije 11 način motivacije
Dejavnosti, v katere se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo			
A	12 muzikoterapiji 13 petju 14 pogovorih o preteklosti	12 muzikoterapija 13 petje 14 pogovor o preteklosti	
Dejavnosti z ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo			
A	15a uporabljamo kar veliko 15b igro spomin z živalskimi motivi, kjer stanovalci iščejo pare 16 dvodelne sestavljanke, kjer povezujejo predmete, ki spadajo skupaj 17 beremo pravljice 18 kjer si potem ogledajo slike in uganke, kjer s pomočjo besedila in fotografije iščejo neznanke 19 pregledujemo fotografije iz njihovega življenja	15a veliko 15b igra spomin 16 dvodelne sestavljanke, 17 branje pravljic 18 uganke 19 pregled fotografij iz njihovega življenja	15a uporaba 15b slikovno gradivo 16 slikovno gradivo 17 slikovno gradivo 18 slikovno gradivo 19 slikovno gradivo
Razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco			
A	20 zaradi dokazanih pozitivnih učinkov 21 s pomočjo slikovnega gradiva se lahko izražajo 22 Po domu imamo tudi napise in fotografije, po katerih se nekateri lažje orientirajo	20 pozitivni učinki 21 izražanje 22 orientacija v domu	
Usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo slikovnega gradiva			
A	23 sama s pomočjo youtuba 24 pinterest 25 izobraževanj na temo vodenja dela z ljudmi z demenco	23 Youtube 24 Pinterest 25 izobraževanja	23 lastni interes 24 lastni interes 25 organizirana izobraževanja
Faze demence v katerih se uporablja slikovno gradivo			
A	26 pri vseh stanovalcih z demenco 26a bolj napredno demenco potrebujejo več spodbujanja in usmerjanja za sodelovanje	26 vse faze	
Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco			
A	27 ob pregledovanju fotografij vrne marsikateri spomin 28 vrne tudi samozavest, da še niso čisto izgubljeni	27 vračanje spomina 28 samozavest	

Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije			
A	29 večinoma pozitivne 30 nasmehi	29 pozitivne 30 nasmeh	
Vpliv pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov			
A	31a pomagajo pri priklicu spominov na določene dogodke 31b pripovedovati stare anekdote iz njihovega življenja 32 moč vedeti, da še imajo pomembno vlogo in spomine	31a priklic spominov 31b pripovedovanje anekdot 32 krepitev moči	
Učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco			
A	33 se počutijo pomembne 34 bolj samozavestne 35 prikličejo lastne spomine 36 začnejo sami od sebe pripovedovati zgodbe iz preteklosti	33 občutek pomembnosti 34 samozavest 35 priklic spomina 36 pripovedovanje	
Potrebe strokovnih delavcev			
A	37 več izobraževanj 38 več kadra 39 več individualnega dela	37 več 38 več 39 več	37 izobraževanje 38 kader 39 individualno delo

Tabela 9.2

Št. intervjuja	Izjave	Pojmi	Kategorija
Aktivnosti v domu			
B	1a Imamo sprejet program dela z dementnimi ljudmi 1b zapisana vsa možna vsebina in oblike dela 2 Načrtujemo tedenske aktivnosti, ki jih izobesimo na oglasne deske 3 Delo in aktivnosti s stanovalci potekajo 24 ur 5 v vsakem času dneva moramo prepoznati njihove potrebe 6 jih usmerjati 7 vzpodbujati pri najmanjših stvareh 8 Vse kar počnemo skupaj so aktivnosti 9 Zjutraj se dela nega usmerjena na stanovalca 10 Tudi če se misli, da se nekdo ne zmore umiti 11 ga postavimo pred umivalnik 12 damo roke pod tekočo vodo 13 in ve kaj mora početi 14 Lahko mu damo umivalno krpico na roko in usmerimo proti delu telesa 15 in že ve, kaj mora početi 16 Stanovalca zjutraj posedemo na straniščno školjko 17 in ker je v anatomskem položaju, odvaja 18 V roko mu damo glavnik nakažemo kaj more narediti, 19 in že se češe	1a program dela z dementnimi ljudmi 1b zapis vsebine in oblike dela 2 tedenske aktivnosti 3 celodnevno delo 5 prepoznavanje potreb 6 usmerjanje 7 vzpodbuda 8 vse je aktivnost 9 nega stanovalca 10 nezmožnost 11 spodbujanje samostojnosti 12 umivanje 13 vrnitev spomina rutine 14 umivanje telesa 15 vrnitev spomina rutine 16 uporaba stranišča 17 telesni spomin 18 prikaz česanja 19 samostojno česanje 20 oblačenje 21 zajtrk 22 razgibanje 23 hranjenje 24 majhne stvari	1a model dela 1b model dela 2 časovni potek 3 časovni potek 5 potek dela 6 potek dela 7 potek dela 8 vrsta aktivnosti 9 postopek nege 10 postopek nege 11 postopek nege 12 postopek nege 13 postopek nege 14 postopek nege 15 postopek nege 16 postopek nege 17 postopek nege 18 postopek nege 19 postopek nege 20 postopek nege 21 vrsta aktivnosti 22 vrsta aktivnosti 23 vrsta aktivnosti 24 vrsta aktivnosti 25 vrsta aktivnosti

	<p>20 Tako je pri oblačenju in vseh aktivnostih</p> <p>21 Tudi zajtrk je aktivnost</p> <p>22 Nekdo, ki nima oprijema žlice potrebuje samo to, da mu razgibamo prste</p> <p>23 in lahko je</p> <p>24 Takšnih majhnih stvari je veliko</p> <p>25 Tu so jutranje molitve</p> <p>26 telovadba</p> <p>27 rutine</p> <p>28 Na tak način mora biti sestavljen ves dan</p> <p>29 To so pravi pristopi</p> <p>30 Omogočanje stanovalcu biti to kar je</p> <p>31 Prav tak kot je, edinstven</p> <p>32 ne pa da bi ga spreminjali</p> <p>33 Moramo ga le spremljati</p> <p>34 Vsak teden naredimo program aktivnosti, ki se bodo vršile tekom tedna in jih izvajamo</p> <p>35 Tisti, ki pa ne želijo sodelovati</p> <p>36 imajo možnost iti na fizioterapijo</p> <p>37 delovno terapijo</p> <p>38 ali na druge aktivnosti</p> <p>39 gledajo televizijo</p> <p>40 poslušajo glasbo</p> <p>41 se sprehajajo</p> <p>42 Vse sobe imajo izhod na zelenico</p> <p>43 tako da je stanovalcem omogočen izhod na prosto</p> <p>44 gibanje po lastnih željah</p> <p>45 Imamo tudi zunanjo pokrito senčnico s klopjo</p> <p>46 in visoke grede</p> <p>47 Gre za živeti življenje brez omejitev</p> <p>48 v varnem okolju in s</p> <p>49 sprejetosti</p>	<p>25 molitev</p> <p>26 telovadba</p> <p>27 rutina</p> <p>28 ves dan</p> <p>29 pravi pristop</p> <p>30 biti to kar si</p> <p>31 edinstven</p> <p>32 brez spreminjanja</p> <p>33 spremljanje</p> <p>34 tedenski program</p> <p>35 alternativa, če ne želijo sodelovati pri programu</p> <p>36 fizioterapija</p> <p>37 delovna terapija</p> <p>38 druga aktivnost</p> <p>39 gledati televizijo</p> <p>40 poslušati glasbo</p> <p>41 sprehod</p> <p>42 izhod na zelenico</p> <p>43 omogočen izhod na prosto</p> <p>44 gibanje po želji</p> <p>45 terasa</p> <p>46 visoka greda</p> <p>47 živeti brez omejitev</p> <p>48 varno okolje</p> <p>49 sprejetost</p>	<p>26 vrsta aktivnosti</p> <p>27 potek dela</p> <p>28 časovni potek</p> <p>29 potek dela</p> <p>30 potek dela</p> <p>31 potek dela</p> <p>32 potek dela</p> <p>33 potek dela</p> <p>34 časovni potek</p> <p>35 potek dela</p> <p>36 vrsta aktivnosti</p> <p>37 vrsta aktivnosti</p> <p>38 vrsta aktivnosti</p> <p>39 vrsta aktivnosti</p> <p>40 vrsta aktivnosti</p> <p>41 vrsta aktivnosti</p> <p>42 prostor</p> <p>43 prostor</p> <p>44 prostor</p> <p>45 prostor</p> <p>46 vrsta aktivnosti</p> <p>47 potek dela</p> <p>48 potek dela</p> <p>49 potek dela</p>
Možnost odločanja o dejavnostih v prostem času			
B	<p>50 Vedno lahko odločajo o svojem času</p> <p>51 So le povabljeni v aktivnosti</p> <p>52 Če jih odklonijo, je to njihova izbira</p>	<p>50 odločitev o času</p> <p>51 povabilo v aktivnost</p> <p>52 možnost odklonitve</p>	
Način motivacije ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih			
B	<p>53 S ponujanjem različnih aktivnosti</p> <p>54 da si izbere tisto, ki mu ustreza</p> <p>55 se počuti prijetno</p> <p>56 in varno</p> <p>57 Vedno moramo imeti pripravljenih več aktivnosti, če nam predvidena ne uspe</p>	<p>53 raznolika ponudba</p> <p>54 možnost izbire</p> <p>55 prijetno počutje</p> <p>56 se počuti varno</p> <p>57 raznolikost</p>	<p>53 način motivacije</p> <p>54 način motivacije</p> <p>55 odziv uporabnika</p> <p>56 odziv uporabnika</p> <p>57 način motivacije</p>
Dejavnosti, v katere se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo			
B	<p>59 V vse dejavnosti delovne terapije</p> <p>60 vseh nastopov</p> <p>61 dogodkov v Domu</p> <p>62 vseh aktivnosti, ki jih ponudimo v okviru dela bivalne enote</p>	<p>59 delovna terapija</p> <p>60 nastop</p> <p>61 dogodki</p> <p>62 aktivnosti v okviru bivalne enote</p>	
Dejavnosti z ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo			
B	<p>63 Pri prepoznavah</p> <p>64 vadbi spomina</p>	<p>63 prepoznave</p> <p>64 vaje za spomin</p>	<p>63 slikovno gradivo</p> <p>64 slikovno gradivo</p>

	65 asociacijah 66 branju 67 pogovorih o živalih 68 letnem času 69 povezovanju pojmov	65 asociacija 66 branje 67 o živalih 68 o letnih časih 69 povezovanje pojmov	65 slikovno gradivo 66 slikovno gradivo 67 pogovor 68 pogovor 69 slikovno gradivo
Razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco			
B	70 Ker jih spodbudi pri izražanju 71 Vedno pa mora biti na sliki le ena stvar. En obraz, en objekt ali žival. 72 Le tako se osredotočijo 73 prepoznajo stvari 74 se oblikuje časopis za dementne oblikovan na tak način 75 se naredi biografija lastnih fotografij, fotografij družine 76 zaradi ohranjenega daljnoročnega spomina 77 Če delamo album za posameznika 78 fotografije morajo biti velike A4, da jih lahko lista 80 Tudi pri listanju mora imeti v pogled le eno sliko 81 tako da jih ne nameščamo obojestransko	70 izražanje 71 en objekt na fotografiji 72 osredotočanje 73 prepoznavanje 74 časopis za dementne 75 biografski 76 ohranjanje dolgoročnega spomina 77 osebne fotografije 78 A4 velikost fotografij 80 pogled v eno fotografijo 81 enostranski	70 odziv uporabnika 71 metoda dela 72 metoda dela 73 odziv uporabnika 74 metoda dela 75 album 76 učinek 77 album 78 album 80 album 81 album
Usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo slikovnega gradiva			
B	82 celoletno šolo za delo z dementnimi v okviru FIRISA 83 ki je bila izvedena izključno s tujimi predavatelji 84 in ob njih še našo nevrologinjo in psihologom 85 in celoletno šolo iz bazalne stimulacije	82 šola za delo z dementnimi v okviru FIRISA 83 tuji predavatelji 84 nevrolog in psiholog 85 bazalna stimulacija	82 organizirana izobraževanja 83 organizirana izobraževanja 84 organizirana izobraževanja 85 organizirana izobraževanja
Faze demence v katerih se uporablja slikovno gradivo			
B	86 Ne uporablja se v III. stadiju 87 kjer se kasneje dementnemu približamo skozi dotik	86 do III. stadija 87 kasneje le dotik	
Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco			
B	88 Zelo pomembne zaradi ohranjenega dolgoročnega spomina	88 ohranitev dolgoročnega spomina	
Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije			
B	89 Sproščene 90 fotografije zamaknjeno gledajo 91 prepoznavajo dom, prepoznavajo brate, sestre, starše 92 Ta aktivnost lastnega albuma jih umiri 93 skoncentrirajo se na videno 94 govorijo o tem	89 sproščenost 90 zamaknjen pogled 91 prepoznavanje bližnjih 92 umiritev 93 koncentracija 94 pripovedovanje	
Vpliv pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov			
B	95 Sproža govor 96 sproža spomine 97 stanovalec je aktiven v pripovedi 98 mimiki 99 kretnjah	95 govor 96 priklic spominov 97 pripovedovanje 98 mimika 99 kretnje	
Učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco			
B	100 Je aktivnost, ki vedno prinaša smiselnost v terapevtskem odnosu	100 smiselnost v terapevtskem odnosu	

Potrebe strokovnih delavcev			
B	101 Ni ovir za uporabo 102 Pri delu je potrebno videti smisel 103 cilj 104 in slediti reakcijam stanovalca 105 Pri izdelavi albuma pa potrebujemo sodelovanje s svojci 106 saj izdelava takšnega albuma prinaša nekaj stroškov 107 in čas za pripravo gradiva	101 ni ovir 102 smiselnost 103 cilj 104 sledenje 105 več 106 več 107 več	101 uporaba fotografij 102 uporaba fotografij 103 uporaba fotografij 104 uporaba fotografij 105 sodelovanja s svojci 106 finančne podpore 107 časa za pripravo gradiva

Tabela 9.3

Št. intervjuja	Izjave	Pojmi	Kategorija
Aktivnosti v domu			
C	0a prehajamo iz medicinskega v 0b socialni model strokovnega dela 1 ustanovili gospodinjsko skupnost 2 v kateri biva okoli 20 stanovalcev 3a po poklicu delovna terapevtka 3b vodja aktivnosti 4 Tedensko pripravim nov program 5 program tematsko čimbolj raznolik 6 Dan se začne s prebujanjem z delovno inštruktorico 7 jutranja nega 8 oblačenje 9 potem ob glasbi 10 skuhamo kavo 12 in pojemo zajtrk 13 Sledi telovadba 14 najbolj so jim všeč igre z žogo 15 vsak dan tudi uredimo tablo z datumom, letnim časom in vremensko napovedjo 18 aktivnostmi 19 kviz 20 male sive celice 21 miselne igre 22 veliko pojemo 23 listamo revije 24 in knjige 25 sestavljajo puzzle 26 izdelovanje okraskov 27 likovno ustvarjanje 28 veliko se pogovarjam z njimi 29 ročne spretnosti	0a iz medicinskega modela 0b v socialni model 1 gospodinjska skupnost 2 20 3a delovna terapevtka 3b vodja aktivnosti 4 tedenske aktivnosti 5 raznolike tematike 6 prebujanje 7 jutranja nega 8 oblačenje 9 poslušanje glasbe 10 kuhanje kave 12 zajtrk 13 telovadba 14 igre z žogo 15 tabla z datumom, letnim časom in vremensko napovedjo 18 dnevne aktivnosti 19 kviz 20 male sive celice 21 miselne igre 22 petje 23 listanje revij 24 knjige 25 puzzle 26 izdelovanje okraskov 27 likovno ustvarjanje 28 pogovor 29 ročne spretnosti	0a model dela 0b model dela 1 model dela 2 število uporabnikov 3a izobrazba 3b delovno mesto 4 časovni potek 5 vrsta aktivnosti 6 postopek nege 7 postopek nege 8 postopek nege 9 vrsta aktivnosti 10 vrsta aktivnosti 12 vrsta aktivnosti 13 vrsta aktivnosti 14 vrsta aktivnosti 15 vrsta aktivnosti 18 časovni potek 19 vrsta aktivnosti 20 vrsta aktivnosti 21 vrsta aktivnosti 22 vrsta aktivnosti 23 vrsta aktivnosti 24 vrsta aktivnosti 25 vrsta aktivnosti 26 vrsta aktivnosti 27 vrsta aktivnosti 28 vrsta aktivnosti 29 vrsta aktivnosti
Možnost odločanja o dejavnostih v prostem času			
C	30 Odločajo se sami 31 popoldne nimamo organiziranih aktivnosti 32 gledajo televizijo	30 samostojno 31 dopoldne 32 gledanje televizije 33 poslušanje radia	30 odločitev 31 organizirane dejavnosti 32 popoldanska dejavnost 33 popoldanska dejavnost

	33 poslušajo radio 34 so zunaj na ograjenem vrtu 35 ali počivajo v svoji sobi	34 gibanje na ograjenem vrtu 35 počivanje v sobi	34 popoldanska dejavnost 35 popoldanska dejavnost
Način motivacije ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih			
C	36 Aktivnosti poskušam narediti čim bolj zanimive 37 s svojo pozitivno energijo 38 in petjem 39 jih pritegnem, da mi namenijo svojo pozornost 40 Pogosto stole postavim v krog 41 tako se čutijo bolj povezane med sabo in 42 veliko bolje sodelujejo pri aktivnostih	36 zanimive aktivnosti 37 pristop s pozitivno energijo 38 petje 39 pozornost uporabnikov 40 položaj stolov v krog 41 povezanost 42 sodelovanje	36 način motivacije 37 metoda dela 38 način motivacije 39 način motivacije 40 način motivacije 41 odziv uporabnika 42 odziv uporabnika
Dejavnosti, v katere se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo			
C	43 Pogovor 44 ki ga podprem s kakšnim slikovnim gradivom 45 ogledovanje fotografij 46 miselne igre 47 športne dejavnosti so jim tudi pri srcu	43 Pogovor 44 slikovno 45 ogledovanje fotografij 46 kognitivne vaje 47 šport	43 dejavnost 44 gradivo 45 dejavnost 46 dejavnost 47 dejavnost
Dejavnosti z ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo			
C	48 lokalni časopis 49 z veseljem si ogledujejo fotografije, 50 prebirajo naslove 51 Kdaj si sama zamislim določeno temo za pogovor 52 in prej pripravim fotografije, ki jih sprintam na večji format 54 da si lažje priključijo spomine 55 Pogosto pa pogovor spontano zaide v druge teme 56 poiščem tudi kakšno fotografijo na telefonu 57 ali računalniku 58 leseno sestavljanjo 59 kjer povezujejo med sabo podobne pojme	48 lokalni časopis 49 fotografije 50 branje 51 določimo temo pogovora 52 večji format fotografij 54 priključ spominov 55 odpiranje tema za pogovor 56 telefon 57 računalnik 58 lesena sestavljanjo 59 povezovanje pojmov	48 slikovno gradivo 49 slikovno gradivo 50 dejavnost 51 pogovor 52 slikovno gradivo 54 odziv uporabnika 55 odziv uporabnika 56 medij 57 medij 58 slikovno gradivo 59 slikovno gradivo
Razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco			
C	60 S pomočjo teh pripomočkov se lažje priključijo kakšni njihovi osebni spomini 61 in se vrnejo v preteklost	60 priključ osebnih spominov 61 vrnitev v preteklost	60 odziv uporabnika 61 odziv uporabnika
Usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo slikovnega gradiva			
C	62 Usposabljala sem se na faksu, kot delovna terapevtka 64 veliko metod sem spoznala, ko sem delala kot prostovoljka 65 v veliko pomoč mi je internet 66 predvsem angleško gradivo 67 Veliko najdem na youtube 68 pinterestu 69 Metoda dela s pomočjo življenjske zgodbe naših uporabnikov	62 fakulteta 64 prostovoljka 65 internet 66 angleško gradivo 67 Youtube 68 Pinterest 69 s pomočjo življenjske zgodbe naših uporabnikov	62 organizirano izobraževanje 64 lastni interes 65 lastni interes 66 lastni interes 67 lastni interes 68 lastni interes 69 metoda dela
Faze demence v katerih se uporablja slikovno gradivo			
C	70 Pri vseh 71 tam nekje do konca 3. faze	70 vseh 71 konec 3. faze	
Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco			
C	72 Glede na njihove odzive se mi zdijo zelo pomembne	72 zelo pomembne	

	73 Potrebovali bi jih absolutno več 74 ampak žal ni veliko interesa s strani svojcev	73 potrebujejo več fotografij 74 premalo interesa svojcev	
Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije			
C	75 Reakcije so različne 76 prevladuje veselje 77 zaznam tudi žalost	75 različne reakcije 76 večinoma veselje 77 žalost	
Vpliv pregledovanja fotografij na spominjanje dogodkov			
C	78 Prikličejo spomine 79 in začnejo razlagati o tistem času oziroma motivu, ki je na fotografiji	78 priklic spominov 79 pripovedovanje	
Učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco			
C	80 da so učinki zelo pozitivni 81 ker fotografije prikličejo spomine 82 in jim tako vrnejo vrednost njihovega življenja 83 in moč, da so še sposobni	80 pozitivni 81 priklic spominov 82 občutek pomembnosti 83 samozavest	
Potrebe strokovnih delavcev			
C	84 Več finančnih sredstev za nakup materiala 85 zdaj veliko naredim iz lastnega žepa 86 Želim si tudi več sodelovanja s svojci	84 več 85 manj 86 več	84 finančna podpora 85 lasten denarni vložek 86 sodelovanje s svojci

Tabela 9.4

Št. intervjuja	Izjave	Pojmi	Kategorija
Aktivnosti v domu			
D	1 Imamo dva varovana oddelka 2 Aktivnosti potekajo po programu dela 3 Jutranje urejanje 4 zajtrk 5 gibalne aktivnosti 6 aktivnosti v delovni terapiji 7 fizioterapiji 8 kosilo 9 popoldanske aktivnosti 10 večerja 11 priprava na spanje 12 Spodbujamo 13 in motiviramo jih 14 da samostojno naredijo kar zmorejo 15 imajo možnost izbire med aktivnostmi, ki se izvajajo na oddelku 17 in tistimi, ki se izvajajo v prostoru delovne terapije 18 Stanovalce na domske aktivnosti pospremimo	1 dva varovana oddelka 2 program dela 3 jutranje urejanje 4 zajtrk 5 gibalne aktivnosti 6 delovna terapija 7 fizioterapija 8 kosilo 9 popoldanske aktivnosti 10 večerja 11 priprava na spanje 12 Spodbujanje 13 motivacija 14 samostojnost 15 možnost izbire 17 delovna terapija 18 pospremiti na aktivnost	1 model dela 2 potek dela 3 postopek nege 4 vrsta aktivnosti 5 vrsta aktivnosti 6 vrsta aktivnosti 7 vrsta aktivnosti 8 vrsta aktivnosti 9 vrsta aktivnosti 10 vrsta aktivnosti 11 postopek nege 12 potek dela 13 potek dela 14 potek dela 15 potek dela 17 vrsta aktivnosti 18 potek dela

Možnost odločanja o dejavnostih v prostem času			
D	19 Stanovalci so k aktivnostim povabljeni 20 jih motiviramo 21 spodbujamo, da bi sodelovali 22 Sami se odločijo ali želijo sodelovali ali ne	19 povabilo 20 motivacija 21 spodbuda 22 možnost izbire	
Način motivacije ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih			
D	23 Povabilo k sodelovanju 24 demonstracija	23 povabilo 24 demonstracija	23 način motivacije 24 metoda dela
Dejavnosti, v katere se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo			
D	25 K aktivnostim v okviru delovne terapije 26 vsak po svojih sposobnostih	25 delovna terapija 26 v okviru lastnih zmožnosti	25 dejavnost 26 dejavnost
Dejavnosti z ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo			
D	27 Pri aktivnostih za ohranjanje kognitivnih veščin 28 igra spomin	27 ohranjanje kognitivnih veščin 28 igra spomin	27 dejavnost 28 slikovno gradivo
Razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco			
D	29 Ker pomaga pri obujanju spominov	29 pomoč pri obujanju spominov	29 odziv uporabnika
Usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo slikovnega gradiva in metode dela			
D	30 Nisem se posebej usposabljala za uporabo slikovnega gradiva 31 Validacija 32 individualen pristop	30 ni bilo posebnega usposabljanja 31 validacija 32 individualen pristop	30 organizirana izobraževanja 31 metoda dela 32 metoda dela
Faze demence v katerih se uporablja slikovno gradivo			
D	33 Stanovalec ne razvrščamo v faze 34 poizkušamo uporabljati dokler je odziv na slikovni material 35 Če ima stanovalec interes pogledati 36 revijo ali 37 knjigo 39 Stanovalec prepoznajo kaj je na sliki 41 Znajo prebrati 42 a si prebranega ne zapomnijo	33 ni razvrščanja v faze 34 dokler je odziv 35 interes 36 revija 37 knjiga 39 prepoznajo motiv na fotografiji 41 znajo prebrati 42 prebranega si ne zapomnijo	33 faze demence 34 uporaba slikovnega gradiva 35 uporaba slikovnega gradiva 36 uporaba slikovnega gradiva 37 uporaba slikovnega gradiva 39 odziv uporabnika 41 odziv uporabnika 42 odziv uporabnika
Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco			
D	43 stanovalec imajo fotografije iz svojega življenja pri sebi 44 na primer na nočni omarici 45 ali obešene na steni 46 Lahko jih pogledajo kadar želijo 47 To jim veliko pomeni, dokler se spomnijo obrazov	43 fotografije imajo pri sebi 44 na nočni omarici 45 na steni 46 lahko pogledajo kadarkoli 47 zelo pomembne	
Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije			
D	48 Veseli so 49 se nasmejejo 50 dokler prepoznajo osebe	48 veselje 49 nasmeh 50 če prepoznajo osebe	

Vpliv pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov			
D	51 pomagajo pri priklicu spominov 52 izražanju svojih čustev	51 priklic spominov 52 izražanje čustev	
Učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco			
D	53 Namenske »terapije« z njihovimi fotografijami ne izvajamo	53 ne izvajajo namenske terapije z osebnimi fotografijami	
Potrebe strokovnih delavcev			
D	54 Izobraževanje v tej smeri	54 več	54 izobraževanje

Tabela 9.5

Št. intervjuja	Izjave	Pojmi	Kategorija
Aktivnosti v domu			
E	1 delno integrirane oblike obravnave stanovalcev z demenco 2 tedensko sestavljen program aktivnosti 3 se prilagaja počutju stanovalcev 4 sposobni vključevanja v aktivnosti namenjene ostalim stanovalcem vključujemo v le-te 5 v okviru njihovih zmožnosti	1 delno intergrirana oblika 2 tedenski 3 prilagodljiv počutju 4 aktivnosti skupaj z ostalimi stanovalci 5 v okviru zmožnosti	1 model dela 2 časovni potek 3 potek dela 4 vrsta aktivnosti 5 potek dela
Možnost odločanja o dejavnostih v prostem času			
E	6 v veliki meri potrebujejo vodenje 7 usmerjanje 8 spodbudo za vključevanje v aktivnosti 11 se vedno upošteva njihovo voljo pripravljenost sodelovanja 13 Dejavnosti se oblikujejo tudi na podlagi osebnega načrta 14 iz katerega je razvidno kakšne aktivnosti so posamezniku blizu 15 in so ga v preteklosti osrečevale oziroma mu krajšale čas	6 vodenje 7 usmerjanje 8 spodbuda 11 upoštevanje njihove volje za sodelovanje 13 osebni načrt 14 aktivnosti, ki so posamezniku blizu 15 izhajanje iz preteklih hobijev	6 potek dela 7 potek dela 8 potek dela 11 odločitev 12 odločitev 13 program dela 14 program dela 15 program dela
Način motivacije ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih			
E	16 se za vključevanje predvsem spodbuja k sodelovanju 17 in se jih pogosto pohvali 19 in ohranja občutek lastne vrednosti	16 spodbuda 17 pohvala 19 občutek lastne vrednosti	16 način motivacije 17 način motivacije 19 odziv uporabnika
Dejavnosti, v katere se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo			
E	20 prepevanju ljudskih pesmi 21 molitveni skupini 22 saj so to stvari, ki so jih spremljale iz ranega otroštva, kamor sega njihov spomin 24 Odvisno tudi od faze demence v kateri se posameznik nahaja	20 petje ljudskih pesmi 21 molitev 22 stvari iz otroštva 24 odvisno od faze demence	20 dejavnost 21 dejavnost 22 dejavnost 24 dejavnost
Dejavnosti z ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo			
E	25 bralnih aktivnostih 26 aktivnostih za upočasnitev kognitivnega upada 27 likovnih aktivnostih	25 branje 26 ohranjanje kognitivnih veščin 27 likovno ustvarjanje	25 slikovno gradivo 26 dejavnost 27 slikovno gradivo
Razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco			
E	28 veliko 29 ker dopolnjuje verbalna navodila 30 ker smo ljudje zelo vizualna bitja 31 Pa tudi zato, ker sprožajo asociacije	28 veliko 29 dopolnitev verbalnih navodil 30 smo vizualna bitja	28 uporaba 29 metoda dela 30 album 31 odziv uporabnika

	32 spominjanje na pretekle dogodke	31 sprožanje asociacij 32 priključitev osebnih spominov	32 odziv uporabnika
Usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo slikovnega gradiva in metode dela			
E	33 Nisem imela posebnega usposabljanja za uporabo slikovnega gradiva 35 Likovne aktivnosti 36 in bralne aktivnosti 37 za povečanje miselne aktivnosti	33 ni bilo posebnega usposabljanja za slikovno gradivo 35 likovne aktivnosti 36 bralne aktivnosti 37 povečanje miselne aktivnosti	33 organizirana izobraževanja 35 metoda dela 36 metoda dela 37 metoda dela
Faze demence v katerih se uporablja slikovno gradivo			
E	38 Pri vseh stadijih demence	38 vse faze	38 faze demence
Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco			
E	39 Prepoznavajo 40 in spominjajo se oseb, predmetov, dogodkov iz preteklosti 41 O njih govorijo 42 in izražajo različna čustva	39 prepoznavanje 40 spominjanje oseb, predmetov, dogodkov 41 govor o motivih na fotografiji 42 izražanje čustev	
Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije			
E	43 Reakcije so različne 44 nekateri so veseli 45 drugi žalostni 46 včasih ni nekih izrazitih čustvenih reakcij	43 različne 44 veselje 45 žalost 46 ni izrazitih čustvenih reakcij	
Vpliv pregledovanja fotografij na spominjanje dogodkov			
E	47 Z njimi priključimo marsikateri spomin iz življenja stanovalca 48 zaposlijo stanovalca	47 priključitev spominov 48 zaposlijo uporabnika	
Učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco			
E	49 Pozitivno vplivajo na verbalno komunikacijo 50 kognitivne aktivnosti 51 vzpodbujajo čustvene odzive 52 kot aktivnost jih zamoti	49 verbalna komunikacija 50 kognitivne aktivnosti 51 čustveni odzivi 52 zamotijo uporabnika	
Potrebe strokovnih delavcev			
E	53 Več slikovnega gradiva za konkretnega stanovalca 54 torej sodelovanje s svojci	53 več osebnega gradiva 54 več	53 uporaba fotografij 54 sodelovanje s svojci

Tabela 9.6

Št. intervjuja	Izjave	Pojmi	Kategorija
Aktivnosti v domu			
F	1 Stanovalci z vrsto oskrbe IV, ki zaradi demence ali podobnih stanj potrebujejo osebno spremljanje in povečano pozornost 2 v okviru posebnega programa za delo s stanovalci z vrsto oskrbe IV 3 se vključujejo v redno aktivnosti za vse stanovalce doma	1 osebno spremljanje 2 program za stanovalce z oskrbo IV 3 aktivnosti skupaj z ostalimi stanovalci	1 potek dela 2 model dela 3 vrsta aktivnosti
Možnost odločanja o dejavnostih v prostem času			
F	5 Sami imajo možnost izbirati, kaj želijo početi v času, ko nimamo organiziranih dejavnosti	5 samostojno 6 listanje časopisov/revij	5 odločitev 6 popoldanska dejavnost 7 popoldanska dejavnost

	6 Pogosto se zamotijo se z listanjem časopisov ali revij 7 kjer si bolj ogledujejo fotografije 8 gledanje televizije 9 počivanje v sobi 10 V popoldanskem času in ob vikendih imajo tudi kar nekaj obiskov svojcev, kar jim veliko pomeni	7 ogled fotografij 8 gledanje televizije 9 počitek v sobi 10 obisk svojcev	8 popoldanska dejavnost 9 popoldanska dejavnost 10 popoldanska dejavnost
Način motivacije ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih			
F	11 Z nenehnim opazovanjem 12 in ugotavljanjem, v katerih aktivnostih najbolj sodelujejo 13 in jih poskušamo prilagajati temu 14 Sicer jih pa spodbujamo s pogovorom	11 opazovanje 12 aktivno sodelovanje 13 prilagoditev 14 spodbuda	11 metoda dela 12 odziv uporabnika 13 metoda dela 14 način motivacije
Dejavnosti, v katere se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo			
F	15 Gospodinjske dejavnosti so jim zelo všeč 16 peka kruha, piškotov 17 lupljenje jabolk 18 radi imajo tudi gibalne aktivnosti 19 razne igre z žogo 20 sprehodi 21 prepevanje pesmi	15 gospodinjska dejavnost 16 peka kruha/piškotov 17 lupljenje jabolk 18 šport 19 igre z žogo 20 sprehod 21 petje	15 dejavnost 16 dejavnost 17 dejavnost 18 dejavnost 19 dejavnost 20 dejavnost 21 dejavnost
Dejavnosti z ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo			
F	22 Pri bralno pogovorni uri 23 vajah abstraktnega mišljenja 24 ohranjanja besednega zaklada	22 bralno-pogovorna ura 23 vaje abstraktnega mišljenja 24 ohranjanje besednega zaklada	22 dejavnost 23 dejavnost 24 dejavnost
Razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco			
F	25 Ker stanovalci po večini slabo vidijo pisana besedila 26 slike pa so večjega formata 27 kljub upadu spoznavnih sposobnosti slika deluje bolj realno 28 si tako lažje ustvarjajo vsaj nekakšno predstavo v mislih 29 Lažje sledijo temu, kar vidijo, kot pa besedam	25 slabše razumevanje besedil 26 večji format fotografij 27 realnost fotografij 28 lažja predstava s pomočjo slikovnega gradiva 29 lažje slediti slikovnim gradivom kot besedilom	25 odziv uporabnika 26 album 27 album 28 odziv uporabnika 29 odziv uporabnika
Usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo slikovnega gradiva in metode dela			
F	30 Preko izobraževanj, namenjenih za osebje domov za stare 31 ter z lastno pobudo prebirati in slediti novostim 33 Uporaba slikovnega gradiva je lahko del več ali vseh metod za delo s stanovalci z demenco	30 za osebje domov za stare 31 prebiranje in sledenje novostim 33 slikovno gradivo je del večih ali vseh metod	30 organizirana izobraževanja 31 lastni interes 33 metoda dela
Faze demence v katerih se uporablja slikovno gradivo			
F	34 Pri vseh fazah, ne glede na stopnjo demence	34 vse faze	34 faze demence
Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco			
F	35 Fotografije so sicer pomembne predvsem v začetnih fazah demence 36 ko oseba še prepoznava svoje bližnje in sebe	35 pomembne v začetnih fazah 36 prepoznavanje svojih bližnjih in sebe	

	37 V kasnejših fazah morajo biti to fotografije iz njihovega otroštva, saj imajo v »spominu« sebe kot otroka 40 V zelo napredovali stopnji demence ni več pomembno, kdo je na fotografiji, saj ne prepoznavajo nikogar več	37 kasneje fotografije iz otroštva 40 v zelo napredovani stopnji, niso več pomembne, ker ne prepoznajo nikogar	
Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije			
F	41 Različne 42 odvisne od posameznika 43 stopnje demence 44 Nekateri še uspejo koga prepoznati na fotografiji 45 in začnejo govoriti neko zgodbo 46 drugi jočejo 47 Odvisno, kakšen košček spomina jim vzbudi fotografija in kako doživljajo spomin na določene trenutke v življenju 49 Če neka fotografija npr. osebi z demenco asociira na vojni čas, lahko podoživi travme iz vojnega časa in bo padla v jok 51 strah 52 Lahko se spomni lepega otroštva 53 in začne pripovedovati zgodbo, kako je kot otrok hodil/a v šolo	41 Različne 42 odvisno od posameznika 43 odvisno od stopnje demence 44 prepoznavanje bližnjih 45 pripovedovanje zgodbe 46 jok 47 Odvisno, kako doživljajo spomin na določene trenutke v življenju 49 podoživitev travme 51 strah 52 spomin na otroštvo 53 pripovedovanje	
Vpliv pregledovanje fotografij na spominjanje dogodkov			
F	55 Dogodkov se redko spomnijo v celoti 56 So bolj prebliski, izseki iz dogodkov	55 dogodkov se ne spomnijo v celoti 56 izseki dogodkov	
Učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco			
F	57 Načeloma gre za okupacijo, da se jih z nečim zaposli 58 Učinki uporabe fotografij so pozitivni 59 saj z njimi obudimo marsikateri spomin 60 spodbujamo interakcijo	57 zamotijo uporabnika 58 pozitivni 59 priklic spomina 60 spodbujati interakcijo	
Potrebe strokovnih delavcev			
F	61 Morda le več sodelovanja s svojci 62 ki so vir fotografij, ki so bile v lasti osebe z demenco 63 Do ostalih fotografij najdemo pot sami ali pa jih tudi sami izdelamo	61 več 62 vir osebnih fotografij 63 sami izdelamo fotografije	61 sodelovanje s svojci 62 sodelovanje s svojci 63 uporaba fotografij

Tabela 9.7

Št. intervjuja	Izjave	Pojmi	Kategorija
Aktivnosti v domu			
G	1 se prilagodi posamezniku celoten potek življenja čez celoten dan 2 Pomagamo si z opornimi časovnimi točkami 3 8.15 imamo zajtrk v skupini 4 12.15 kosilo 5 17.15 večerja 6 sproti se prilagajamo stanovalcem 7 Same aktivnosti pa se začnejo s tem, ko vstopimo v sobo 8 Potem začnemo z urejanjem 9 umivanje s krpico	1 potek dneva se prilagaja posamezniku 2 oporne časovne točke 3 8.15 zajtrk 4 12.15 kosilo 5 17.15 večerja 6 prilagodljivost 7 začetek aktivnosti v sobi 8 jutranje urejanje 9 umivanje 10 oblačenje 11 usmerjanja	1 časovni potek 2 časovni potek 3 časovni potek 4 časovni potek 5 časovni potek 6 potek dela 7 potek dela 8 postopek nege 9 postopek nege 10 postopek nege 11 potek dela 12 potek dela

	<p>10 oblačenjem 11 Pri tem jih je potrebno usmerjati 12 Vse delamo s povdarkom na ohranjanju samostojnosti 13 treba je oceniti, kdaj je ravno prav pomoči 14 da ima človek še vedno občutek, da zmore sam, da je koristen 15 Jutranja aktivnost je lahko tudi že postiljanje postelje 16 pomagajo pri pripravi pogrinjkov 17 Namen gospodinje je, da začutimo in opazimo, kaj si nekdo želi 18 Pozoren moraš biti na neverbalno govorico 20 Rabijo veliko vodenja 21 spodbude 22 ter da jih podpremo tam, kjer so njihovi viri moči</p>	<p>12 ohranjanje samostojnosti 13 oceniti, kdaj je pomoči ravnoprav 14 občutek samostojnosti 15 postiljanje postelje 16 priprava pogrinjkov 17 začutimo, opazimo njihove želje 18 opazovati neverbalno govorico 20 veliko vodenja 21 vzpodbuda 22 podpora njihovim virom moči</p>	<p>13 potek dela 14 potek dela 15 vrsta aktivnosti 16 vrsta aktivnosti 17 metoda dela 18 metoda dela 20 potek dela 21 potek dela 22 potek dela</p>
Možnost odločanja o dejavnostih v prostem času			
G	<p>23 Pri nas imamo organizirane dejavnosti čez cel dan 24 ter tudi vikende in praznike 25 Velik povdarek je na individualnosti 26 tako da ima vsak stanovalec prosto izbiro v kakšni meri bi želel sodelovati 27 V popoldanskem času imajo pogosto tudi obiske svojcev</p>	<p>23 čez cel dan 24 vikende in praznike 25 povdarek na individualnosti 26 prosta izbira sodelovanja 27 obisk svojcev</p>	<p>23 organizirane dejavnosti 24 organizirane dejavnosti 25 program dela 26 odločitev 27 popoldanska dejavnost</p>
Način motivacije ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih			
G	<p>28 Pomembno je, da pristopiš do njih s pozitivnim pristopom 29 Veliko jih sprašujem, kaj bi radi počeli 30 lažje jim je, če jim daš konkretno izbiro 31 Če ne želijo sodelovati, to spoštujem 33 Se prilagodimo trenutnemu počutju in zmožnostim</p>	<p>28 pozitiven pristop 29 spraševanje o njihovih željah 30 izbira 31 spoštovanje odločitve 33 prilagajanje počutju in zmožnostim</p>	<p>28 metoda dela 29 metoda dela 30 način motivacije 31 metoda dela 33 metoda dela</p>
Dejavnosti, v katere se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo			
G	<p>34 Ko človeka spoznaš, vidiš kaj ga veseli in imaš nabor aktivnosti med katerimi potem manevriraš 34a Veliko sodelujejo pri petju 35 kognitivne vaje 36 telovadba 37 žoganje na mizi 38 Drugače pa zelo individualno pristopamo in pripravimo aktivnosti glede na interes posameznika</p>	<p>34 manevriranje med večimi dejavnostmi 34a petje 35 kognitivne vaje 36 telovadba 37 žoganje na mizi 38 individualni pristop glede na interese</p>	<p>34 dejavnost 34a dejavnost 35 dejavnost 36 dejavnost 37 dejavnost 38 dejavnost</p>
Dejavnosti z ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo			
G	<p>39 Fotografije uporabljamo tudi za lažjo orientacijo po domu 40 Na vratih sobe imajo svojo fotografijo</p>	<p>39 orientacija po domu 40 fotografija na vratih sobe</p>	<p>39 uporaba 40 slikovno gradivo 41 slikovno gradivo 42 slikovno gradivo</p>

	41 Imamo usmerjevalne table za stranišče 42 koledar 43 urnik obedov 44 igra spomin 45 branje 46 pregledovanje albumov 47 pesmarice z besedilom 48 uganke	41 umerjevalne table za toaleta 42 koledar 43 urnik obedov 44 igra spomin 45 branje 46 pregledovanje albumov 47 pesmarice z besedilom 48 uganke	43 slikovno gradivo 44 dejavnost 45 dejavnost 45 dejavnost 47 dejavnost 48 dejavnost
Razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco			
G	49 Fotografije so zelo uporaben pripomoček za sporazumevanje 50 odpiranje tem za pogovor 51 pomagajo pri ohranjanju spomina 52 gospoda, ki je gluhi, pri njem je res poudarek na vizualnih gradivih 53 Slikovni jezik - kretnje imamo prikazan na fotografijah 54 s pomočjo katerih se tudi sporazumevamo 55 albume za vsako skupino posebej, kjer zbiramo fotografije aktualnega dogajanja 56 ujamemo trenutke v fotografijo 58 fotografije svojcev 60 Družinski album tudi pregledujemo skupaj	49 fotografije kot pripomoček za sporazumevanje 50 teme za pogovor 51 ohrajanje spomina 52 vizualna gradiva za osebe s težavami s sluhom 53 prikaz kretnj s fotografijami 54 sporazumevanje 55 fotografije dogajanja v skupini 56 ujeti trenutki v fotografiji 58 fotografije svojcev 60 skupno pregledovanje	49 metoda dela 50 odziv uporabnika 51 učinek 52 metoda dela 53 metoda dela 54 odziv uporabnika 55 album 56 album 58 album 60 album
Usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo slikovnega gradiva in metode dela			
G	61 Uporabljamo metodo z življenjsko zgodbo 62 To pomeni, da soustvarjamo skupaj s osebo in njegovimi svojci, razvijamo nekaj kar bo za tega človeka pozitivno 63 in spodbudilo njegove čute, spomine 64 Ustvarimo slikovno mapo za vsakega posameznika 65 ki vsebuje fotografije stvari, ki so njemu blizu 66 kar je pa pogosto izhodišče za pogovor 67 S stanovalci gradimo partnerski odnos 68 da ga dobro spoznamo in vidimo, katere stvari ga res veselijo, 68a s katerimi aktivnostmi se čuti izpolnjenega 69a Veliko idej črpam iz youtuba 69b izobraževala pa sem se preko FIRIS-a	61 življenjska zgodba 62 soustvarjanje z osebo in svojci 63 spodbuditi čute in spomine 64 slikovna mapa 65 fotografije z osebnim pomenom 66 izhodišče za pogovor 67 partnerski odnos 68 spoznati interese posameznika 68a aktivnosti, ki izpolnjujejo posameznika 69a youtube 69b šola za delo z dementnimi v okviru FIRISA	61 metoda dela 62 metoda dela 63 metoda dela 64 metoda dela 65 metoda dela 66 metoda dela 67 metoda dela 68 metoda dela 68a metoda dela 69a lastni interes 69b organizirana izobraževanja
Faze demence v katerih se uporablja slikovno gradivo			
G	70 Od posameznika odvisno, ampak poskušamo pri vseh fazah	70 poskusiti v vseh fazah	70 faze demence
Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco			
G	71 So jim pomembne, čeprav tega ne ubesedijo pogosto 72 ampak izraz na obrazu veliko pove	71 so jim pomembne 72 ne ubesedijo, ampak povedo z izrazom na obrazu	

Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije			
G	73 Ubesedijo dogajanje, 74 občutke iz dogajanja na fotografijah 75 Vzbudijo čustva 76 večinoma so pozitivne reakcije	73 pripovedovanja 74 ubesediti občutke 75 Vzbuditi čustva 76 pozitivne reakcije	
Vpliv pregledovanja fotografij na spominjanje dogodkov			
G	77 Izhodišče za pogovor 78 pomaga pri obujanju spominov	77 Izhodišče za pogovor 78 priklic spominov	
Učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco			
G	79 Za vizualne tipe je odlična stimulacija 80 pregledovanje vpliva na spominjanje dogodkov 81 razvije se pogovor	79 odlična vizualna stimulacija 80 priklic spomina 81 razvoj pogovora	
Potrebe strokovnih delavcev			
G	82 Vključitev socialne delavke 83 več časa za individualno delo 84 več direktnega sodelovanja s svojci 85 lažje bi bilo, če bi svojci že ob sprejemu prinesli fotografije	82 vključitev socialne delavke 83 več 84 več 85 vir fotografij	82 kadra 83 individualno delo 84 sodelovanje s svojci 85 sodelovanje s svojci

9.4. Osno kodiranje

Aktivnosti v domu

a. model dela

- iz medicinskega modela v socialni model (C_0),
- delno segregiran (A_0a)
- delno integrirana oblika (E_1)
- program za stanovalce z oskrbo IV (F_2)
- program dela z ljudmi z demenco (B_1a)
- zapis vsebine in oblike dela (B_1b)
- gospodinjska skupnost (C_1)
- varovani oddelki (D_1)

b. časovni potek

- 9.15 - 11.15 (A_0b)
- tedenske aktivnosti (B_2), (B_34), (C_4), (E_2)
- celodnevno delo (B_3), (B_28)
- dnevne aktivnosti (C_18)
- potek dneva se prilagaja posamezniku (G_1)
- oporne časovne točke (G_2)
 - 8.15 zajtrk (G_3)
 - 12.15 kosilo (G_4)
 - 17.15 večerja (G_5)

c. vrsta aktivnosti

Gospodinjske dejavnosti (A_3)

- postiljanje postelje (G_15)
- priprava pogrinjkov (G_16)
- kuhanje kave (C_10)

Slikovno gradivo

- branje (A_4), (C_24)
- listanje revij (C_23)
- miselne igre (C_21)

- likovno ustvarjanje (C_27)
- tabla z datumom, letnim časom in vremensko napovedjo (C_15)

Glasba

- muzikoterapija (A_2)
- poslušati glasbo (B_40), (C_9)
- petje (C_22)

Šport

- razgibavanje (B_22), (D_5)
- fizioterapija (A_6), (B_36), (D_7)
- sprehod (A_5), (B_41)
- telovadba (B_26), (C_13)
- igre z žogo (C_14)

Prehrana

- hranjenje (B_23)
- zajtrk (B_21), (C_12), (D_4)
- kosilo (D_8)

Družabne igre (A_1)

- kviz (C_19)
- male sive celice (C_20)
- puzzle (C_25)

Ostalo

priredivke (A_7)

- delovna terapija (B_37), (D_6), (D_17)
- druga aktivnost (B_38), (D_9)
- aktivnosti skupaj z ostalimi stanovalci (E_4), (F_3)
- vse je aktivnost (B_8)
- raznolike tematike (C_5)
- majhne stvari (B_24)
- visoka greda (B_46)
- gledati televizijo (B_39)
- ročne spretnosti (C_29)
- pogovor (C_28)
- molitev (B_25)

d. potek dela

- program dela (D_2)
- rutina (B_27)
- začetek aktivnosti v sobi (G_7)
- možnost izbire (D_15)
- prepoznavanje potreb (B_5)
- motivacija (D_13)
- usmerjanje (B_6), (G_11)
- spremljanje (B_33), (F_1)
- vzpodbuda (B_7), (D_12), (G_21)
- veliko vodenja (G_20)
- podpora njihovim virom moči (G_22)
- alternativa, če ne želijo sodelovati pri programu (B_35)
- pospremiti na aktivnost (D_18)
- prilagodljivost (G_6), (E_3)
- v okviru zmožnosti (E_5)

- oceniti, kdaj je pomoči ravnoprav (G_13)
- pravi pristop (B_29)
- biti to kar si (B_30)
- edinstven (B_31)
- brez spreminjanja (B_32)
- živeti brez omejitev (B_47)
- varno okolje (B_48)
- sprejetost (B_49)
- ohranjanje samostojnosti (D_14), (G_14), (G_12)
- začutimo, opazimo njihove želje (G_17)
- opazovati neverbalno govorico (G_18)

e. postopek nege

- nega stanovalca (B_9), (C_7)
- prebujanje (C_6)
- jutranje urejanje (D_3), (G_8)
- umivanje (B_12), (G_9), (B_14)
- uporaba stranišča (B_16)
- prikaz česanja (B_18)
- samostojno česanje (B_19)
- oblačenje (B_20), (C_8), (G_10)
- nezmožnost (B_10)
- spodbujanje samostojnosti (B_11)
- vrnitev spomina rutine (B_13, B_15)
- telesni spomin (B_17)
- priprava na spanje (D_11)

f. prostor

- izhod na zelenico (B_42)
- omogočen izhod na prosto (B_43)
- gibanje po želji (B_44)
- terasa (B_45)

g. število uporabnikov

- 20 (C_2)

h. delovno mesto

- vodja aktivnosti (C_3b)

i. izobrazba

- delovna terapevtka (C_3a)

Možnost odločanja o dejavnostih v prostem času

a. odločitev

- samostojno (C_30), (F_5)
- upoštevanje njihove volje za sodelovanje (E_11)
- prosta izbira sodelovanja (G_26)

b. organizirane dejavnosti

- dopoldne (C_31)
- čez cel dan (G_23)
- vikende in praznike (G_24)

c. popoldanska dejavnost

- prosta izbira (A_8), (D_22)
- odločitev o času (B_50)
- povabilo v aktivnost (B_51), (D_19)
- možnost odklonitve (B_52)
- gledanje televizije (C_32), (F_8)
- poslušanje radia (C_33)
- gibanje na ograjenem vrtu (C_34)
- počitek v sobi (C_35), (F_9)
- listanje časopisov/revij (F_6)
- ogled fotografij (F_7)
- obisk svojcev (F_10), (G_27)

d. potek dela

- motivacija (D_20)
- vzpodbuda (D_21), (E_8)
- vodenje (E_6)
- usmerjanje (E_7)

e. program dela

- osebni načrt (E_13)
- aktivnosti, ki so posamezniku blizu (E_14)
- izhajanje iz preteklih hobijev (E_15)
- povdarek na individualnosti (G_25)

Način motivacije ljudi z demenco za sodelovanje pri aktivnostih

a. metoda dela

- življenjska zgodba (A_9a)
- spraševanje o njihovih željah (G_29)
- spoštovanje odločitve (G_31)
- pristop s pozitivno energijo (C_37), (G_28)
- demonstracija (D_24)
- opazovanje (F_11)
- prilagoditev (F_13), (G_33)

b. način motivacije

- izbira (A_9b), (G_30), (B_54)
- raznolika ponudba (B_53) (B_57)
- alternativne možnosti (A_11)
- spodbuda (A_10), (E_16), (F_14)
- zanimive aktivnosti (C_36)
- petje (C_38)
- pozornost uporabnikov (C_39)
- položaj stolov v krog (C_40)
- povabilo (D_23)
- pohvala (E_17)

c. odziv uporabnika

- prijetno počutje (B_55)
- se počuti varno (B_56)
- povezanost (C_41)
- sodelovanje (C_42), (F_12)
- občutek lastne vrednosti (E_19)

Dejavnosti, v katere se ljudje z demenco najbolj aktivno vključujejo

a. dejavnost

- aktivnosti v okviru bivalne enote (B_62)
- manevriranje med večimi dejavnostmi (G_34)
- v okviru lastnih zmožnosti (D_26)
- individualni pristop glede na interese (G_38)
- muzikoterapija (A_12)
 - petje (A_13), (F_21), (G_34a)
 - petje ljudskih pesmi (E_20)
 - nastopi (B_60)
- dogodki (B_61)
- delovna terapija (B_59), (D_25)
- ogledovanje fotografij (C_45)
- stvari iz otroštva (E_22)
- pogovor o preteklosti (A_14), (C_43)
- molitev (E_21)
- odvisno od faze demence (E_24)
- gospodinjska dejavnost (F_15)
 - peka kruha/piškotov (F_16)
 - lupljenje jabolk (F_17)
- kognitivne vaje (G_35), (C_46)
- šport (C_47), (F_18)
 - telovadba (G_36)
 - igre z žogo (F_19), (G_37)
 - sprehod (F_20)

b. gradivo

- slikovno (C_44)

Dejavnosti z ljudmi z demenco, pri katerih se uporablja slikovno gradivo

a. uporaba

- pogosto (A_15a)
- orientacija po domu (G_39)

b. slikovno gradivo

- vaje za spomin (B_64)
- igra spomin (A_15), (D_28), (G_44)
- dvodelne sestavljanke (A_16)
- lesena sestavljanica (C_58)
- likovno ustvarjanje (E_27)
- branje (E_25), (G_45)
 - branje pravljic (A_17) (B_66)
 - pesmarice z besedilom (G_47)
 - povezovanje pojmov (B_69), (C_59)
 - uganke (A_18), (G_48)
 - časopis (C_48)
- fotografije (C_49)
 - pregled fotografij iz njihovega življenja (A_19)
 - pregledovanje albumov (G_46)
 - večji format fotografij (C_52)
 - asociacija (B_65)
 - prepoznave (B_63)

- Krajevna in časovna orientacija
 - fotografija na vratih sobe (G_40)
 - umerjevalne table za toaleta (G_41)
 - koledar (G_42)
 - urnik obedov (G_43)

c. pogovor

- o živalih (B_67)
- o letnih časih (B_68)
- določimo temo pogovora (C_51)

d. medij

- telefon (C_56)
- računalnik (C_57)

e. odziv uporabnika

- priključitev spominov (C_54)
- odpiranje tem za pogovor (C_55)

f. dejavnost

- ohranjanje kognitivnih veščin (D_27), (E_26)
- bralno-pogovorna ura (F_22)
- vaje abstraktnega mišljenja (F_23)
- ohranjanje besednega zaklada (F_24)

Razlog za uporabo slikovnega gradiva pri delu z ljudmi z demenco

a. odziv uporabnika

- pozitivni učinki (A_20)
- izražanje (A_21) (B_70)
- sporazumevanje (G_54)
- teme za pogovor (G_50)
- sprožanje asociacij (D_31)
- slabše razumevanje besedil (F_25)
- lažja predstava s pomočjo slikovnega gradiva (F_28)
- lažje slediti slikovnim gradivom kot besedilom (F_29)
- orientacija v domu (A_22)
- osredotočanje (B_72)
- prepoznavanje (B_73)
- vrnitev v preteklost (C_61)

b. metoda dela

- časopis za dementne (B_74)
- dopolnitev verbalnih navodil (E_29)
- fotografije kot pripomoček za sporazumevanje (G_49)
- vizualna gradiva za osebe s težavami s sluhom (G_52)
- prikaz kretenj s fotografijami (G_53)

c. album

- smo vizualna bitja (E_30)
- biografski (B_75b)
- osebne fotografije (B_76)
- en objekt na fotografiji (B_71)
- pogled v eno fotografijo (B_80)

- A4 velikost fotografij (B_77)
- večji format fotografij (F_26)
- enostranski (B_81)
- realnost fotografij (F_27)
- fotografije dogajanja v skupini (G_55)
- ujeti trenutki v fotografiji (G_56)
- fotografije svojcev (G_58)
- skupno pregledovanje (G_60)

d. učinek

- ohranjanje dolgoročnega spomina (B_75b), (G_51)
- priklic osebnih spominov (C_60), (D_29), (E_32)

e. uporaba

- veliko (E_28)

Usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo slikovnega gradiva

a. lastni interes

- Youtube (A_23), (C_67), (G_69a)
- Pinterest (A_24), (C_68)
- prebiranje in sledenje novostim (F_31)

b. organizirana izobraževanja

- izobraževanja (A_25)
- šola za delo z dementskimi v okviru FIRISA (B_82), (G_69b)
- fakulteta za delovno terapijo (C_62)
- za osebje domov za stare (F_30)
- tuji predavatelji (B_83)
- nevrolog in psiholog (B_84)
- bazalna stimulacija (B_85)
- ni bilo posebnega usposabljanja (D_30), (E_33)

c. metoda dela

- s pomočjo življenjske zgodbe naših uporabnikov (C_69), (G_61)
- validacija (D_31)
- individualen pristop (D_32)
- likovne aktivnosti (E_35)
- bralne aktivnosti (E_36)
- povečanje miselne aktivnosti (E_37)
- slikovno gradivo je del večih ali vseh metod (F_33)
- slikovna mapa (G_64)
- fotografije z osebnim pomenom (G_65)
- soustvarjanje z osebo in svojci (G_62)
- spodbuditi čute in spomine (G_63)
- izhodišče za pogovor (G_66)
- partnerski odnos (G_67)
- spoznati interese posameznika (G_68)
- aktivnosti, ki izpolnjujejo posameznika (G_68a)

Faze demence v katerih se uporablja slikovno gradivo

a. faze demence

- vse faze (A_26), (C_70), (E_38), (F_34)
- do III. stadija (B_86), (C_71)

- od III. stadija le dotik (B_87)
- ni razvrščanja v faze (D_33)
- poskusiti v vseh fazah (G_70)

b. uporaba slikovega gradiva

- dokler je odziv (D_34)
- interes (D_35)
- revija (D_36)
- knjiga (D_37)

c. odziv uporabnika

- prepoznajo motiv na fotografiji (D_39)
- znajo prebrati (D_40)
- prebranega si ne zapomnijo (D_42)

Pomembnost fotografij preteklih dogodkov iz življenja za ljudi z demenco

- vračanje spomina (A_27)
- prepoznavanje bližnjih in sebe (E_39), (F_36)
- ohranitev dolgoročnega spomina (B_88)
- spominjanje oseb, predmetov, dogodkov (E_40)
- govor o motivih na fotografiji (E_41)
- zelo pomembne (C_72), (G_71), (D_47)
- pomembne v začetnih fazah (F_35)
- kasneje fotografije iz otroštva (F_37)
- v zelo napredovani stopnji, niso več pomembne, ker ne prepoznajo nikogar (F_40)
- potrebujejo več fotografij (C_73)
- fotografije imajo pri sebi (D_43)
- na nočni omarici (D_44)
- na steni (D_45)
- lahko pogledajo kadarkoli (D_46)
- ne ubesedijo, ampak povedo z izrazom na obrazu (G_72)
- samozavest (A_28)
- izražanje čustev (E_42)
- premalo interesa svojcev (C_74)

Čustvene reakcije stanovalcev, ko pregledujejo fotografije

- različne reakcije (C_75), (E_43), (F_41)
- pozitivne reakcije (A_29), (G_76)
 - nasmeh (A_30), (D_49)
 - sproščenost (B_89)
 - prepoznavanje bližnjih (B_91), (F_44)
 - umiritev (B_92)
 - koncentracija (B_93)
 - pripovedovanje (B_94), (F_45), (F_53), (G_73)
 - veselje (C_76), (D_48), (E_44)

Negativne reakcije

- žalost (C_77), (E_45)
- podoživitev travme (F_49)
- strah (F_51)
- jok (F_46)
 - zamaknjen pogled (B_90)
- dokler prepoznajo osebe (D_50)
- ni izrazitih čustvenih reakcij (E_46)

- odvisno od posameznika (F_42)
- odvisno od stopnje demence (F_43)
- Odvisno, kako doživljajo spomin na določene trenutke v življenju (F_47)
- spomin na otroštvo (F_52)
- ubesediti občutke (G_74)
- vzbuditi čustva (G_75)

Vpliv pregledovanja fotografij na spominjanje dogodkov

- priklic spominov (A_31a), (B_96), (C_78) (D_51), (E_47), (G_78)
- krepitev moči (A_32)
- govor (B_95)
- pripovedovanje anekdot (A_31b), (B_97), (C_79)
- mimika (B_98)
- kretnje (B_99)
- izražanje čustev (D_52)
- zaposlijo uporabnika (E_48)
- dogodkov se ne spomnijo v celoti (F_55)
- izseki dogodkov (F_56)
- izhodišče za pogovor (G_77)

Učinki uporabe fotografij pri stanovalcih z demenco

- pozitivni (C_80), (F_58)
- občutek pomembnosti (A_33), (C_82)
- samozavest (A_34), (C_83)
- priklic spomina (A_35), (C_81), (G_80), (F_59)
- pripovedovanje (A_36)
- verbalna komunikacija (E_49)
- razvoj pogovora (G_81)
- spodbujati interakcijo (F_60)
- smiselnost v terapevtskem odnosu (B_100)
- kognitivne aktivnosti (E_50)
- čustveni odzivi (E_51)
- zamotijo uporabnika (E_52), (F_57)
- odlična vizualna stimulacija (G_79)
- ne izvajajo namenske terapije z osebnimi fotografijami (D_53)

Potrebe strokovnih delavcev

a. izobraževanja

- več (A_37), (D_54)

b. kadra

- več (A_38)
- vključitev socialne delavke (G_82)

c. individualnega dela

- več (A_39), (G_83)

d. uporaba fotografij

- ni ovir (B_101)
- smiselnost (B_102)
- cilj (B_103)
- sledenje (B_104)
- več osebnega gradiva (E_53)

- sami izdelamo fotografije (F_63)

e. sodelovanje s svojci

- več (B_105), (C_86), (E_54), (F_61), (G_84)

- vir osebnih fotografij (F_62), (G_85)

f. finančna podpora

- več (B_106), (C_84)

g. časa za pripravo gradiva

- več (B_107)

h. lasten denarni vložek

- manj (C_85)

9.5. Odnosno kodiranje

